

C- uppsats
med inriktning mot social planering
och samhällsarbete
Karin Fällström Andersson
Stockholm 1999-06-01
Socialhögskolan
Handledare: Ulla Beijer

Abstrakt

Vad är det som får hemlösa kvinnor att stå ut, att å ut och å in leva med förnedring? Styrkan hos dessa kvinnor måste vara enorm. Kvinnors "bångstyrighet" är ett uttryck för en kraft som inte borde misshållas.

Under det senaste seklet har kvinnor, som dessutom är hemlösa, varit en eftersatt grupp som levt i hård konkurrens med hemlösa män i liknande situation.

Organisationen, medvetandebegreppet och maktbegreppet tydliggör var och en för sig vilka tydliga krafter som råder och som bildar hinder i vägen för de mest utsatta i samhället.

De hemlösa kvinnorna i Stockholm utgör vid senaste kartläggningen ca 670 till antalet och motsvarar ungefär 25% av alla hemlösa inom Stockholms stad. Förutom hemlös är drygt hälften missbrukare och hälften är psykiskt störda. Politiker och tjänstemän tror sig veta att det för hemlösa kvinnors del behövs särskilda åtgärder och särskild omsorg, frångående från den omsorg som erbjuds män med motsvarande problematik. Trots detta sammanför man kvinnorna tillsammans med männen. Sammanför kvinnorna med de män som föraktar och utnyttjar dem.

Politiker och tjänstemän på regeringsnivå och inom Stockholms stad är inte helt överens om de hemlösa kvinnornas situation, behov och vad som behöver göras. Det råder också en tydlig avsaknad av tillit mellan politiker/ högre tjänstemän och tjänstemän i övrigt, som direkt arbetar med de hemlösa kvinnorna, vilka åtgärder som borde vidtas och på vilket sätt.

Sökord: hemlösa kvinnor, missbruk, psykiska problem, dubbeldiagnos, misshandel, organisationsteori, makt, medvetandegöra, kontroll

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	5
2	BAKGRUND.....	6
2.1	HISTORISKT.....	6
2.1.1	<i>Den historiska eftersattheten av hemlösa kvinnor.....</i>	7
2.1.2	<i>Spjutet - ett härbärge för kvinnor.....</i>	7
2.1.3	<i>Hemlösheten - ett försummat vårdproblem.....</i>	8
2.1.4	<i>Motivations- och upptagningshem - blev Ängshöjden.....</i>	8
2.1.5	<i>Kvinnobyran lades ner.....</i>	9
2.1.6	<i>Nya vårdformer - för män.....</i>	9
2.1.7	<i>Kvinnorna - något borde göras.....</i>	9
2.1.8	<i>Bostadsbristen - en krisfråga.....</i>	9
2.1.9	<i>Kvinnornas hemlöshet - en krisfråga.....</i>	10
2.1.10	<i>Hvilan - ett planeringshem för kvinnor.....</i>	10
2.2	BOENDET - EN SPECIELL BETYDELSE FÖR KVINNORNA	11
2.3	HISTORISK STATISTIK ÖVER HEMLÖSHETEN I STOCKHOLM	11
2.3.1	<i>Hemlös kvinna - en slitsam tillvaro .....</i>	11
2.4	DEFINITION AV HEMLÖS.....	12
2.4.1	<i>Hemlös, bostadslös.....</i>	12
2.5	HEMMETS BETYDELSE FÖR KVINNAN	12
2.6	FOU-ENHETENS HEMLÖSHETSKARTLÄGGNING ÖVER DET TOTALA ANTALET HEMLÖSA I STOCKHOLM IDAG.....	14
2.7	LAGEN OCH DESS PÅVERKAN PÅ FÖRUTSÄTTNINGARNA I LIVET.....	14
2.7.1	<i>Förändringar i socialtjänstlagen som bl a berör hemlösa kvinnor.....</i>	14
2.7.2	<i>Inskränkt besvärsmätt enligt SoL.....</i>	16
3	UTGÅNGSPUNKTER.....	17
3.1	SYFTE.....	17
3.2	PROBLEMFORMULERING.....	17
3.3	HYPOTES.....	17
3.4	FRÅGESTÄLLNINGAR	17
4	METOD.....	18
4.1	TANKAR KRING METODVALET.....	18
4.2	DATAINSAMLING.....	18
4.3	URVAL.....	19
4.4	METODPROBLEM	19
4.5	INTERVJUMETOD	19
4.6	DATABEARBETNING	20
5	TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER.....	21
5.1	OLIKA FÖRKLARINGSMODELLER	21
5.1.1	<i>Orsaker till hemlöshet - en oenig forskarskara .....</i>	21
5.2	KVINNAN - UTANFÖR MAKTENS KORRIDORER	22
5.3	HINDER - UR ETT MAKTTEORETISKT PERSPEKTIV	22
5.3.1	<i>Första dimensionen.....</i>	23
5.3.2	<i>Andra dimensionen .....</i>	23
5.3.3	<i>Tredje dimensionen.....</i>	23

5.4	MEDVETANDEGÖRANDE - EN MÄNNISKA BEFRIAS	23
5.5	ORGANISATIONSTEORETISKA PERSPEKTIVET	24
5.5.1	Gräsrotsbyråkraten	25
5.5.2	Vad innebär en organisation?	25
5.5.3	Organisationens makt och dess påverkan på gräsrotsbyråkratens arbete.....	26
5.5.4	Definition av maktbegreppet	26
5.5.5	Inomorganisatoriska handlingskraftens problem.....	26
6	VILKA INSATSER FINNS IDAG FÖR KVINNORNA.....	28
6.1	STOCKHOLMS STAD/SOCIALTJÄNSTEN	28
6.1.1	Hvilan.....	28
6.1.2	Vale	28
6.1.3	Ansgariegatan.....	28
6.2	FRIVILLIGORGANISATIONER.....	28
6.2.1	Stockholms stadsmission	28
6.2.2	Övriga frivilliga organisationer	29
6.3	ÖVRIGA PLATSER, DÄR KVINNORNA KONKURRERAR MED MÄNNEN	29
6.3.1	Stockholms stad/ socialtjänst.....	29
6.3.2	Frivilligorganisationer.....	30
6.4	RIKSDAGENS UTREDNINGAR OCH BESLUT SOM BERÖR HEMLÖSA.....	30
6.4.1	Nya former för stöd åt hemlösa	30
6.4.2	Stockholms stads beslut och utredningar för hemlösa.....	32
7	REDOVISNING AV INTERVJUERNA.....	38
7.1	VILKEN SITUATION UPPFATTAR MAN ATT HEMLÖSA KVINNOR BEFINNER SIG I?.....	38
7.1.1	Sammanfattning - hemlösa kvinnors SITUATION.....	41
7.2	VILKET BEHOV UPPFATTAR MAN ATT HEMLÖSA KVINNOR HAR?	41
7.2.1	Sammanfattning - Kvinnornas BEHOV	44
7.3	VILKA INSATSER BÖR/SKA GÖRAS FÖR HEMLÖSA KVINNOR?.....	44
7.3.1	Sammanfattning - vad BÖR/SKA GÖRAS för de hemlösa kvinnorna	47
7.4	FINNS EN TILLTRO TILL VARANDRA MELLAN POLITIKER OCH CHEFER/ TJÄNSTEMÄN INOM SOCIALTJÄNSTEN?.....	47
7.4.1	Sammanfattning - finns det en TILLTRO mellan politiker och chefer/tjänstemän inom socialtjänsten.	50
8	ANALYS OCH SLUTDISKUSSION	52
8.1	KVINNAN - EN EGEN VÄRLDSMODELL	52
8.2	KVINNANS UNDANGÖMDA PLATS.....	52
8.3	SAMLAD KUNSKAP	53
8.4	DAGENS BEHOV OCH DAGENS ÅTGÄRDSPROGRAM - SKILJER SIG INTE DÅ OCH NU	54
8.5	VAD HAR KONKRET HÄNT	54
8.6	KVINNORNA KRYPER UNDER HUDEN	55
8.7	VAD KRÄVS FÖR ATT DESSA KVINNOR SKA FÅ ADEKVAT HJÄLP?	55
8.8	KVINNOBEHANDLINGEN SKROTAD I STOCKHOLM	56
8.9	LITE TEORI	57
8.10	VAR DET SÅ ILLA SOM JAG BEFARAT?.....	57
	LITTERATURLISTA.....	59

1 Inledning

Mitt intresse för kvinnors situation i livet har funnits så länge jag minns. Jag berörs starkt när jag ser eller inser att kvinnor och flickor far illa. Kanske det beror på att jag själv är kvinna och att jag en gång i tiden varit ett litet barn, en flicka.

Som familjehem har jag flera års erfarenhet av hur livet kan "te sig" för en hemlös kvinna. En kvinna som inte enbart var bostadslös, hemlös och periodvis uteliggare utan också var missbrukare och psykiskt ostabil. Hon levde dessutom med en stor och djup sorg, hon hade blivit fråntagen rätten att vara mamma. Erfarenheten har väckt en hel del tankar hos mig om samhällets sätt att värdera och ta hand om utsatta kvinnor som på flera sätt avviker från givna normer. Normer som dessa kvinnor är väl medvetna om.

Att ha tillgång till egen bostad kan tyckas självklart för de flesta människor. Ett boende är ju en förutsättning för att kunna bemöta samhället. Där ska vi leva, möta andra människor, utvecklas och känna trygghet. För vissa handlar detta om att kämpa sig till "tak över huvud". Att vara hemlös med en annars stabil tillvaro, sägs väcka känslor som vanmakt, otrygghet och vrede. Att vara hemlös kvinna med en djup problematik i botten väcker oftast samma känslor av vanmakt, men med mångdubbel kraft. En kraft som tydligt påminner om livets hårda skola där, uppväxten, kanske präglats av separationer och för den vuxna kvinnan misshandel, missbruk, barn som omhändertagits och vräkning som till sist bidragit till hemlöshet.

Visst har tystnadens is brutits något det senaste åren när det gäller kvinnors hemlöshet. Men den har legat tjock alldeles för länge om man tänker på den problembelastade grupp hemlösa kvinnor många gånger tillhör.

När borgarrådsberedningen i sitt PM 1998 RV (Dnr 1500/98) till kommunstyrelsen inleder med rubriken: *"Förslag för att få bort hemlösheten i Stockholm"* undrar jag för vems skull hemlösheten ska bort? *"Få bort"* ger intrycket av att röja undan och osynliggöra hemlösheten. I samma PM föreslår socialborgarrådet Kristina Axen Ohlin bl a en "Tak över huvudgaranti" för de "ofrivilligt" hemlösa. I värsta fall kan det betyda att kvinnorna än en gång ska kliva åt sidan för en mer "manlig" lösning på hemlöshetsproblemet. För snart fyrtio år sedan, när professor Gunnar Inghe (se nedan sid. 8) genomförde en undersökning på Spjutets 581 gäster påpekade han att det inte finns någon, som frivilligt går in i en hemlöshet med den djupa problematik det innebär. Fortfarande kvarstår hemlöshetenproblematiken i samhället, vilket måste tyda på minst en knut på samhällets eller organisationens förmåga eller oförmåga. Sanningen kanske är den att vi måste räkna med lite svinn.

2 Bakgrund

Intresset för att lyfta fram hemlöshetsproblematiken har varierat över tid. Vad man genom forskning kunnat konstatera är att antalet hemlösa inte har påverkats speciellt vare sig det varit hög- eller lågkonjunktur, inte heller av skillnaden i borgerligt eller socialistiskt styre. Kvinnorna tillhör den grupp som många gånger fått "stå tillbaka" och som inte heller kräver sitt.

Sedan slutet av 1980-talet har det i Sverige gjorts flera studier om hemlösa kvinnors situation.

- 1987 gjorde Ingela Stadig en kartläggning av hemlösa kvinnor på Ängshöjden.
- 1987 gjorde Gunnar Ågren och Paul Franér en studie av hemlösa kvinnor på Hvilan.
- 1991 klargjorde Maj-Britt Hanström i sin avhandling, bostads- och boendeförhållandena för kvinnor med missbruksproblem.
- 1997 gjorde Irja Christops en kartläggning av hemlösa kvinnor med utomnordisk bakgrund.
- 1998 gjorde Ulla Beijer en kartläggning över hemlösa kvinnor boende på Hvilan, och deras problematik.

Sedan början av 1990 har man åter kunnat se ett ökat intresse, från mediernas sida, för att belysa hemlösa människors utsatthet. 1999 är hemlösheten igen en prioriterad fråga, där moderata socialborgarrådet Kristina Axén Olin¹ påminner stadsdelarna om deras ansvar för att de som vill ska få vård och behandling och att ekonomiska hinder inte finns. Brist på samverkan är, enligt socialborgarrådet, boven i dramat.

2.1 Historiskt

Det känns viktigt att titta bakåt i tiden för att klargöra hemlösa kvinnors situation över tid. Tillbakablicken känns också nödvändig för att kunna tydliggöra helheten. Jag vill tydliggöra för läsaren att hemlösa kvinnor även historiskt fått stå tillbaka när det gäller insatser av vård och boende, till förmån för männen.

Följande historiska material har jag hämtat ur Ulla Beijers forskningsrapport ²"Hemlösa kvinnor i Stockholm" (1998). Jag väljer att i den historiska beskrivningen begränsa mig till att titta på hemlöshetsproblematiken från mitten av 1800-talet.

¹ Fotnot: Kristina Axén Olin (m) socialborgarråd, konferens om hemlöshet 1999 - 02 - 04 på Lustigkulla

² - Berglund T., Elkeström Y, m.fl. (1993): "Krukis" - ssc4. Rapport nr 27, Stockholms socialförvaltning.
 - Berglund (1981): Från Skrubba till Skarpnäck. Rapport nr 13, Stockholms socialförvaltning.
 - Franér P. Och Ågren G. (1998): Härbärgessituationen i Stockholm. Gammalt problem i ny tappning- Forsknings- och utvecklingsbyrån. FoU- rapport nr 90, Stockholms Socialförvaltning.
 - Socialförvaltningen (1993) Program för verksamheten vid planeringshemmet Hvilan (14 platser), tjänsteutlåtande utsänt ärende nr 303/ 1983, Sthlm.
 - Stadig I. (1987): Vart har kvinnorna från Ängshöjden tagit vägen? FoU- rapport nr 58, 1987, Forsknings- och utvecklingsenheten, Stockholms socialförvaltning.

Från mitten av 1800-talet började man se hemlöshet som ett socialt problem och den uppmärksammades nu även kommunalt. Tidigare ansågs hemlöshet mer vara ett tecken på rotlöshet, ett sorts utanförskap där det oftast fanns missbruk med i bilden. Fattigvårdsnämnden i Stockholm anordnade tillfälliga lösningar för denna kategori av människor. Det upprättades härbärgen och ungarshotell. Det var främst bostadsfrågan som låg i fokus för att lösa de sociala problemen i samhället. I syfte att titta närmare på de hemlösas situation klädde några kommunalmän ut sig och provbodde på Stockholms härbärgen. Dåtidens härbärgen kunde vara enormt stora. Vårdhemmet Högalid från år 1905 hade 1500 platser. Där bodde mest män med en omfattande problematik.

Idag ser det lite annorlunda ut, 1983 startade planeringshemmet Hvilan, idag kvinnohärbärg Hvilan. Även stadsmissionen har ett härbärke för kvinnor, 1994 startade kvinnosektionen för hemlösa kvinnor, men fortfarande är det ändå så att kvinnorna oftast får åka snålskjuts med männen. Kvinnorna, som söker sig till kvinnosektionen, blir förvånade över att någon vill satsa på dom. Hemlösa kvinnor är en försummad grupp.

2.1.1 Den historiska eftersattheten av hemlösa kvinnor

I början av 1900-talet fanns det vissa frivilligorganisationer som kunde bistå hemlösa kvinnor. Stockholms kommun drev ett härbärke för kvinnor som senare lades ned till förmån för sängplatser åt männen. Hemlösa kvinnor har alltså även historiskt sett varit en eftersatt grupp. De har över tid själva tvingats "lösa" sina "bostadsproblem" vilket ofta inneburit att de bott hos någon man, på hans villkor. Anledningen till att kvinnorna hade denna undanskymda plats i hemlöshetsdebatten förklarades med att kvinnorna vid den här tiden inte fanns representerade i stadsfullmäktige. De kunde helt enkelt inte påverka politikerna direkt. Men hemlöshetsfrågan och vilka insatser som samhället borde bistå med har varit aktuell sedan 1900-talets början och tyvärr var det kvinnorna som fick stiga åt sidan även fast de på 1920-talet fått tillträde till stadsfullmäktige.

Frälsningsarmens kvinnohärbärke med 50 platser lades ned. Ägare till lokalerna var Stockholms kommun. De ersättningslokaler som kommunen erbjöd frälsningsarmen var för dyra vilket innebar att kvinnorna än en gång blev utan. Inte heller något kommunalt härbärke för kvinnor upprättades. Däremot planerades ett nytt ungarshotell för män. På 30-talet var det flera kvinnliga ledamöter i fullmäktige som ansåg att det borde finnas särskilt boende för unga flickor och kvinnor. Men de kommittéer som arbetade med frågorna ansåg inte att de fanns fog för det.

2.1.2 Spjutet - ett härbärke för kvinnor

1948 startade Spjutet, ett härbärke för kvinnor. På Spjutet fanns 200 platser jämfört med de 3000 nattlogiplatser som fanns till förfogande för männen. Föreningen "Söderhem" som bl a drev ungarshotellet "Pelikanen" ansökte i början av 50-talet hos fastighetsnämnden om att få

-
- Stockholms kommunalkalender (1952): Stockholms stad.
  - Ström - Billing (1991): Ungkarshotell. Föreningen Söderhem, enskild filantropi och allmän socialvård 1900-1986. Stockholmsmonografier, Stockholms stad.
  - Ängshöjden (1975): Stockholms socialförvaltning, Metodbyrå 11.

bygga ett hotell för kvinnor eller män. Det ansågs från de kvinnliga ledarmöternas sida att Spjutets baracker var otillfredställande och att kvinnorna borde få ett nytt hotellhem för boende och omvårdnad. Men hotell Spjutet, som drevs av Stockholms Bospisningsförening, levde vidare och övertogs av Stockholms socialförvaltning 1965. Efter Professor Inghes undersökning (se nedan) blev Spjutet till viss del upprustat med bl a enbäddsrums. Detta innebar att 200 platser nu blev 92 till antal. Verksamheten förändrades till ett upptagnings- och inackorderingshem och bytte också namn till Kristinehovsgatan. Kvinnorna som bodde på inackorderingen blev oftast kvar där, som bofasta. 1969 flyttade kvinnorna ut från Kristinebergsgatan. Verksamheten startade istället på en ny institution för kvinnor, med 170 enkelrum, Ängshöjden. Här fanns även ett tjugotal rum anpassade till rörelsehindrade.

2.1.3 Hemlösheten - ett försummat vårdproblem

1960 genomförde professor Gunnar Inghe, (enl. Beijer 1998) på ett vetenskapligt sätt, en undersökning av alla 581 kvinnor som bodde på Spjutet under året. Det anställdes sjuksköterskor och läkare. Kvinnorna undersöktes socialmedicinskt och psykiskt. Därefter gjordes en vårdplan på var och en. Råcksta sjukhus öronmärktes för de hemlösa. Det var något revolutionerande att på ett vetenskapligt sätt ta sig an hemlöshetens problematik. Professor Inghe drog den slutsatsen att många av de boende på härhärigen var svårt sjuka och att hemlöshet inte på något sätt var ett frivilligt tillstånd. Han menade att detta var ett försummat vårdproblem. Gunnar Inghe konstaterade att det fanns flera olika vårdbehovsgrupper representerade på Spjutet, men också kvinnor med enbart bostadsproblem. Där bodde helnykterister, alkoholister, prostituerade, psykiskt sjuka, tillfälligt boende och långtidsboende i en "salig" blandning.

Undersökningen utmynnade i förslag om att:

- *"för socialt anpassade bostadslösa kvinnor inrätta ett genomgångshem (hotellhem) med tillgång till socialkurativ verksamhet,*
- *inrätta ett upptagnings- och inackorderingshem avsett för hemlösa kvinnor över 21 år med social problematik,*
- *vidta åtgärder rörande socialt utslagna kvinnor; allmän upprustning beträffande nykterhemsvården och den öppna psykiatriska vården i Stockholm samt,*
- *att ett vårdhem för lättare psykiskt sjuka borde upprättas (a.a. s. 20)*

2.1.4 Motivations- och upptagningshem - blev Ängshöjden

Gunnar Inghe poängterade

"...vikten av att inrätta ett motivations- och upptagningshem, som bas för verksamheten för de bostadslösa kvinnorna, med kort utrednings- och boendetid och möjlighet till snabb överflyttning till flera olika institutioner, skilda från varandra beroende på att kvinnorna hade så vitt skilda behov. Istället tillkom endast en institution, som fick namnet Ängshöjden" (a.a. s. 22).

Varje kvinna som kom till Ängshöjden skulle undersökas och få insatser efter behov och vistelsen skulle vara kortvarig. Kvinnorna skulle ha fyllt tjugo år för att vara aktuella och vara bostadslösa på grund av oförmåga till social anpassning eller ha någon slags

personlighetsstörning. Målsättningen med vistelsen var att kvinnorna skulle få möjlighet till den hjälp och det stöd de så väl behövde för att reda ut sin svåra situation.

Ängshöjden blev klassat som "en av socialvårdens institutioner" med stora problem, redan i tidigt stadium. Ryktet sade att där bodde prostituerade, knarkare och andra s.k. socialfall. Det blev svårt att fylla upp platserna med enbart kvinnor vilket medförde att de första manliga gästerna flyttade in redan 1971. De kvinnor som flyttade in på Ängshöjden blev ofta kvar där.

De boendeantern som Gunnar Inghe efterlyste för kvinnorna fanns inte. Däremot ordnades andra boendeformer för männen. Problemen på Ängshöjden blev så småningom för stora med flera grava missbrukare som gäster. Massmedia uppmärksammade problemet, vilket gjorde att kommunen, utan att ha hittat andra lokaler till sina gäster, stängde Ängshöjden 1979. Några av de äldre kvinnorna, som bara hade lättare psykiska problem fick flytta till det nyöppnade inackorderingshemmet Västbo, med 11 platser.

2.1.5 Kvinnobyrå lades ner

1968 startade "Specialbyrå" för män, idag "Socialvårdsbyrå för bostadslösa". Anledningen till att männen fick sin "specialbyrå" var att man ansåg att det skulle bli lättare att ha en överblick över verksamheterna. För kvinnornas del fanns det då en "Kvinnobyrå" som låg under nykterhetsnämnden. Den lades ner 1972.

2.1.6 Nya vårdformer - för män

På 1970- talet startades ett miljonprogram för män. Det var Stockholms kommun som finansierade forskning som skulle leda fram till nya vårdformer. Det inrättades en forskningsavdelning på bl a behandlingshemmet Krukmakargatan i syfte att undersöka verksamheten. Man satsade stort på dess personal. En kartläggning av 27 enheter visade att antalet hemlösa män var 7500 medan antalet kvinnor var 600.

2.1.7 Kvinnorna - något borde göras

Alla var överens om att något måste göras för den utsatta gruppen, hemlösa och missbrukande kvinnorna. I ett samarbetsprojekt, i början av 80- talet, mellan dåtidens socialvårdsbyrå 4 och Kruksverksamheten rådde det oenighet om formen för insatserna och hjälpen. En del i projektet tyckte att kvinnorna skulle bo i kollektiv medan andra tyckte behandlingshem var bättre alternativ. För kollektivet saknades personal vilket innebar att idén om ett kvinnokollektiv sköts på framtiden.

2.1.8 Bostadsbristen - en krisfråga

Under det tunga missbrukets intåg på 60-talet, var det stor brist på bostäder. Bostadsbristen blev en krisfråga. Det s.k. miljonprogrammet drog igång och under några intensiva år, 1965 - 1975, byggdes bostadsbristen bort. På den tiden såg reglerna för bostadsbidrag och socialbidrag annorlunda ut, vilket innebar att även fattiga och hemlösa kunde få nya bostäder. När bostadsbristen minskade, på 70-talet, och därmed fler hemlösa fick ett boende, var det meningen att socialtjänsten skulle gå in och arbeta stödjande med de som var i behov av det.

2.1.9 Kvinnornas hemlöshet - en krisfråga

Mellan åren 1979 -1983 fanns för hemlösa kvinnor, enbart inackorderingshemmet Västbo. Där fanns elva platser avsedda för psykiskt sjuka kvinnor. Besparingsåtgärder, var socialförvaltningens förklaring till att inte ersättningsenheter ordnades när Ängshöjden stängdes. Under de fyra år då kvinnorna stod utan egna härbärgen och inackorderingshem för de mycket illa. De blev inhysta på manliga härbärgen, där de fick de sämsta platserna. På Skrubba t. ex. tilldelades kvinnorna sex av de 80 platser som fanns på härbärgen. När sedan Skrubba lades ner 1980 erhöll kvinnorna nio platser på ungarshotellet Monumentet i Stockholm. Kvinnornas rum låg i trappuppgången vilket betydde att männen passerade kvinnornas rum för att komma till sina. Kvinnorna som bodde där utnyttjades på olika sätt. De gick med på att prostituera sig för att "det skulle bli lugnt". Männen, som ordnade kunder till kvinnorna, kallades "trapphallickar". När det sattes upp en spärrlistor på Monumentet var det kvinnorna som blev rödspärrade, oftare än männen. Att bli rödspärrad innebar att personen blev avstängd på Monumentet för alltid.

I samband med en omorganisation, precis i början av 1980-talet, föreslogs att det skulle startas upp en sektion för bostadslösa kvinnor. Socialsekreterarna som arbetade med bostadslösa män såg att det fanns många kvinnor bland dessa män. Förslaget ifrågasattes då man menade att man var tveksam till om det över huvudtaget behövdes en särskild sektion, socialvårdsbyråerna hade bara ett fåtal bostadslösa kvinnor aktuella. Största skälet till att man inte fattade beslut om en kvinnosektion angavs vara av ekonomisk art.

2.1.10 Hvilan - ett planeringshem för kvinnor

1983 startade Hvilan, ett planeringshem för hemlösa kvinnor. Hvilan bestod av två enheter. På härbärgen eller upptagningsenheten fick kvinnorna stanna högst två dygn. På härbärgen skulle kvinnorna framför allt få fysisk omvårdnad vilket innebar mat och möjlighet att sköta sin hygien, men även enklare omplåstring. Personalen, som arbetade på Hvilan, skulle vara flexibla i sitt sätt att hantera kvinnorna och ställa upp på deras akuta behov av hjälp.

En trappa upp låg den andra delen, planeringsenheten. Dit fick kvinnorna flytta om de var nyktra och tillräckligt motiverade att utreda sitt hjälpbehov tillsammans med personalen. Utredningen var av bred karaktär, den rörde allt från kvinnornas hälsa och ekonomi till information om olika hjälpalternativ rörande boendet, behandling och information om olika kvinnoorganisationer som stod till kvinnornas förfogande. Målsättningen med Hvilans verksamhet var att kvinnorna, efter ett kvalificerat motivationsarbete, skulle kunna slussas vidare till ett boende eller en vårdform som passar just den enskilda kvinnan. Kvinnorna skulle också erbjudas möjlighet till fortsatta uppföljande insatser. I socialförvaltningens tjänsteutlåtande lovades att det under 1983 skulle skapas särskilda behandlingsprogram för kvinnor. Det planerades också ett behandlingshem enbart för kvinnor. Socialförvaltningen föreslog att kvinnorna skulle inhysas i ett annex på det redan befintliga behandlingshemmet Lida. Så blev inte fallet, kvinnorna hamnade istället på Västbo.

Vid en omorganisation av "planeringshemmet Hvilan" 1992 avskaffades uppdelningen i två enheter och Hvilan blev i stället enbart ett härbärge. 1998 ändrades namnet till "kvinnohärbärgen Hvilan".

2.2 Boendet - en speciell betydelse för kvinnorna

Många hemlöshetsforskare är överens om att boendet har en speciell betydelse för kvinnor. *"Kvinnorna löper stor risk att hamna längst ner i den hierarki som även finns bland hemlösa människor"* menar M. Järvinen (1992) i sin forskning. I både Socialtjänstlagen och Regeringsformen står att samhället ska på demokratin och solidaritetens grund trygga rätten till ett drägligt liv och jämlikhet i levnadsvillkor. Marianne Wiktorin tar i *"Bostad åt alla? Om svaga grupper på bostadsmarknaden"* upp det bostadspolitiska målet 1967, *"- hela befolkningen skall beredas sunda, rymliga, väl planerade och ändamålsenligt utrustade bostäder av god kvalitet till rimliga kostnader"* (1980, s.79).

Enligt Beijers forskningsrapport *"Hemlösa kvinnor i Stockholm"* (1998) uttalar många hemlösa kvinnor en besvikelse över det bristfälliga stöd de får från samhället men också den skam och skuld de känner över att misslyckas gång på gång. De hemlösa kvinnor i Stockholm har över tid varit en missgynnad grupp i jämförelse med männen, menar Ulla Beijer. Hon skriver vidare att vetskapen om de hemlösa kvinnornas alldeles speciella utsatthet, där våld och andra kränkningar förekommer, inte lett till någon förändring. Kvinnorna har istället blivit fler och insatserna är otillräckliga. Bristen på adekvata stödåtgärder och hjälp samt rimliga boendemöjligheter, bidrar till att hemlösa kvinnors situation har förvärrats (a.a. 1998).

2.3 Historisk statistik över hemlösheten i Stockholm

- 1960, när Socialläkare Gunnar Inghe gjorde sin omtalade undersökning av hemlösa individers svåra situation, beräknade han antalet hemlösa till 6000.
- 1975, fann socialläkare Johan Norman 5000 hemlösa.
- 1987 fann Paul Franér 2 300 hemlösa.
- 1993 var antalet hemlösa 3159 (Ågren m.fl. 1994)
- 1996 var antalet 3015 (Ågren m.fl. 1997)

2.3.1 Hemlös kvinna - en slitsam tillvaro

För att förtydliga hemlösa kvinnors slitsamma tillvaro, vill jag påminna om den studie socialläkare Gunnar Ågren gjorde under en femårsperiod (1978- 83). Han studerade (enligt Beijer 1998) dödligheten hos 227 kvinnor som under 1978 bodde på Ängshöjden.

Han konstaterade, vid en jämförelse med andra kvinnor i Stockholm att:

- "Ängshöjdskvinnorna" i åldrarna 20 - 29 år hade närmare 31 gånger så hög dödlighet som övriga kvinnor i Stockholm
- i åldersgruppen 30 - 39 år var dödligheten 16 gånger högre bland "Ängshöjdskvinnorna"
- i åldersgruppen 40 - 49 år hade kvinnorna 12 gånger så hög dödlighet.
- för åldersgruppen 50 - 49 år hade Ängshöjdskvinnorna nästan 8 gånger så hög dödlighet som övriga kvinnor i Stockholm.

Bland de 227 kvinnorna i studien, som bodde på Ängshöjden, kunde man hos 20 av de 29 som dog se ett klart samband mellan dödsorsak och missbruk. Dödligheten var högre bland

kvinnorna från Ängshöjden jämfört med övriga kvinnor i Stockholm (a.a. 1998).

2.4 Definition av hemlös

2.4.1 Hemlös, bostadslös

Hemlös och bostadslös används ofta synonymt, men kan uppfattas på helt olika sätt. Att vara bostadslös kopplas inte på samma sätt till så djupgående problematik som hemlöshet. Bostadslös kopplas mer till avsaknad av bostad.

En person är hemlös " som saknar egen eller förhyrd bostad och som inte bor i något stadigvarande inneboendeförhållande samt är hänvisad till tillfälliga boendalternativ eller är uteliggare" (Socialstyrelsen, 1994)

Maj- Britt Hanström (1991) skriver i sin bok "På glänt" om hur olika forskare definierar begreppet hem. Hon refererar till forskare där vissa skiljer på hem och bostad, medan andra menar att ett hem är bostaden, inklusive människor och det som finns runt om bostaden. Författaren skriver att hem och bostad kan ha så olika betydelser "...-bostaden är fasaden utåt. Hemmet är förankringen i tillvaron. Att ha en bostad är inte bara en fråga om tak över huvudet och skydd mot vind och kyla. Det innefattar också psykologiska och symboliska innebörder att förfoga över en plats där integritet och samvaro, trygghet och skaparglädje kan utvecklas på individens villkor". Hon menar vidare att "det inte är alla förunnat att kunna känna denna trygghet och samvaro som är så viktigt i sitt boende. Istället kan bostaden ge en känsla av ensamhet, isolering, otrygghet och ett destruktivt beroendeförhållande. Man blir hemlös i sitt boende (a.a. s 154). Författaren skriver, angående missbrukande kvinnor, att det är ingen tvekan om att kvinnorna ses som dubbla normbrytare. De bryter dels mot normen god hustru, men även mot normen om hur en god kvinna ska vara. Könnsrollerna är djupt rotade och de som bryter mot dessa samhällets normer stämplas som avvikare vilket innebär ett yttre förtryck som i förlängningen kan leda till ett inre förtryck (a.a. 1991).

2.5 Hemmets betydelse för kvinnan

Hanström (1991) har i sin kvalitativa studie av bostads- och boendeförhållanden för kvinnor med missbruksproblem ställt frågan: -"Hur är det att vara kvinna och hemlös"? Författaren menar utifrån studien att hemmet har en annan betydelse för kvinnorna än för männen. Kvinnorna ser hemmet som en naturlig plats där hon hämtar ny energi medan männen använder hemmet mer som en tillflyktsort (a.a. 1991 enligt Beijer 1998 s. 35).

Att både män och kvinnor har behov av att bo bra är forskare överens om. Men när kvinnoforskaren Siri Nörve undersökte hemmets betydelse för kvinnor såg hon enligt Hanström, att det är i hemmet kvinnan visar vem hon är, där kommer hennes personlighet fram, genom bl a hemmets färg och form. Mannen däremot har flera vägar ut, flera kanaler utanför hemmet där han kan visa att han duger. (a.a. 1991).

Kvinnosektionens personal på Socialvårdsbyrån för bostadslösa talar också om hemmets betydelse och kvinnors behov av att pyssla och bo in sig (Beijer 1998). Samma erfarenhet har socialsekreterare som arbetar med hemlösa kvinnor i sina stadsdelar.

2.6 FoU-enhetens Hemlöshetskartläggning över det totala antalet hemlösa i Stockholm idag

Statistik över hemlösheten i Stockholm åren 1993, 1996 och 1997.

Hemlösa i Stockholm	1993	1996	1997
Totalt antal	3159	3015	2876
Antal (<i>andel</i>) kvinnor	547 (17,3 %)	677 (22,5 %)	669 (23,3 %)
Medelålder, totalt	40,8	43,8	45,9
Medelålder, kvinnor	33,24	40,7	47,0
Totalt antal missbrukare (<i>antal kvinnor</i>)	1479 (221)	2353 (480)	2186 (393)
Totalt antal psykiskt störda	505	1050	1205
Antalet psykiskt störda kvinnor (<i>andel av totalt</i>)	101 (16,6 %)	301 (34,8 %)	364 (41,9 %)

(Opublicerad, "1997-års kartläggning", Erik Finne 1999)

2.7 Lagen och dess påverkan på förutsättningarna i livet

Kommunens fundamentala ansvar för invånarna regleras i socialtjänstlagen (SoL 1980:620). När 1980 års socialtjänstlag trädde i kraft, 1 januari 1982, innebar det att honnörsordet blev helhetssyn, medan det gamla sättet att arbeta med en inriktning mer på specialisering, frångicks. Den karaktär av ramlag som socialtjänstlagen fick, innebar många gånger en osäkerhet och oklarhet för både handläggare och klient. Hemlösa kvinnor kom att beröras av 1998 års förändring i socialtjänstlagen 6 g § som slår fast att beslut om bistånd i form av olika behandlingsinsatser inte går att överklaga i ett s.k. förvaltningsbesvär.

2.7.1 Förändringar i socialtjänstlagen som bl a berör hemlösa kvinnor

Här följer några förändringar i socialtjänstlagen och socialtjänstförordningen 1998 gällande försörjningsstöd och ekonomiskt stöd (Socialstyrelsen 1997). Förändringar som hemlösa kvinnor kommer att beröras av. Även kommentar från regeringens propositionen 1996/97:124 (sidnummer angivna) och socialutskottets betänkande finns att läsa (1996/97:SoU18).

1 §

Socialtjänstlagens portalparagraf slår fast att:

Samhällets socialtjänst skall på demokratin och solidaritetens grund främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktivt deltagande i samhällslivet.

Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupper egna resurser.

Verksamheten skall bygga på respekt för människans självbestämmande och integritet.

När åtgärder rör barn skall särskilt beaktas vad hänsyn till barnens bäst kräver.

Socialtjänstens portalparagraf slår fast att socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet. En konsekvens av detta synsätt är att det ekonomiska stödet till försörjning bör utformas så att bidragstagaren själv ges utrymme att planera och fatta beslut om den egna ekonomin inom ramen för det erhållna biståndet. Stödet bör utformas så att det gynnar rationell metodutveckling och administrativt överarbete motverkas (Regeringspropositionen 1996 s. 82).

Begreppet skälig levnadsstandard ges sin grundläggande betydelse genom portalparagrafen. Begreppet skälig levnadsnivå kvarstår i lagen och den hittillsvarande tolkningen av ambitionsnivåer och kvalitet på stödinsatser avses inte att ifrågasättas. Socialtjänstens arbete och utformning av insatser skall alltid utgå från den enskildes behov och livssituation (a.a. s. 93).

Portalparagrafen har kompletterats med en ny bestämmelse som syftar till att stärka barnens ställning inom socialtjänsten. Den nya bestämmelsen svarar mot artikel 3 i FN:s barnkonvention och innebär att när åtgärder berör barn skall särskilda bestämmelser beaktas vad hänsynen till barnens bästa krävs (s. 98). Barn kan inte ses isolerade från sina föräldrar och föräldrar kan inte ses isolerade från sina barn. Ett förstärkt barnperspektiv inom socialtjänsten betyder bl a att även barnens situation bör uppmärksammas när vuxna vänder sig till socialtjänsten med en ansökan om ekonomiskt eller annat bistånd till familjen.

3 §

Kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver. Detta ansvar innebär ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän.

6 §

Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt (annat bistånd) på de villkor som anges i 6 b - f §§.

Här markeras den enskildes eget ansvar för att göra allt för att försörja sig själv, i första hand ett heltidsarbete (a.a. s. 168).

6 g §

Socialnämnden får ge bistånd i annan form än eller utöver vad som följer i 6 b och 6 f §§, om det finns skäl för det.

Försörjningsstödet ska enbart täcka det mest grundläggande, om ytterligare behov finns får socialnämnden utforma stödet så att det ger en skälig levnadsstandard (a.a. s. 90, 93).

Kommunen har även rätt att ge bistånd i andra former, bl a vård- och behandlingsformer (s. 90).

Syftet med att utöka kommunens befogenheter till att utge ekonomiskt stöd utöver vad 6 b § SoL anger är att det fyller en funktion i socialtjänstens mer långsiktiga och förebyggande arbete med sina klienter.

Beslut om bistånd i form av olika behandlingsinsatser får inte överklagas genom förvaltningsbesvär längre, det kunde man göra enligt de regler som gällde före 1998 (a.a. s. 90). Förvaltningsdomstolen som prövar ett överklagat beslut kan inte pröva skäligheten i ett enskilt fall eller sätta ett annat beslut i stället för kommunens beslut. Besluten kan överklagas genom laglighetsprövning, alltså om beslutet inte tillkommit i laga ordning så kan det upphävas.

7 a §

Insatserna inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet.

Det innebär bl a att personalen ska ha lämplig utbildning, att medinflytande är viktigt, likaså rättssäkerhet, lättillgänglighet, genomtänkt arbetssätt, kontinuerlig uppföljning och utvärdering, samverkan, respekt, lyhördhet, inlevelseförmåga, insyn från klientens sida, individuell behovsprövning och av stor vikt är att arbete som utförs på alla nivåer i organisationen granskas och värderas (a.a. s. 52, 53).

2.7.2 Inskränkt besvärsrätt enligt SoL

I januari 1998 togs möjligheterna bort att med förvaltningsbesvär överklaga beslut om bistånd i andra fall. Missbruksvård är ett exempel på ett sådant bistånd. Enligt 6 g § socialtjänstlagen (SoL) får socialnämnden ge bistånd till sådana kostnader ”om det finns skäl” för det, men kommunen måste inte göra det, och ett avslag kan därmed inte överklagas. (Socialstyrelsen Meddelandeblad nr 25/97 december 1997) (www.sos.se/sos/publ/medblad/mb9725.htm)

3 Utgångspunkter

3.1 Syfte

Syftet med studien är att beskriva

- arbetet som bedrivs i Stockholm vad avser boendemöjligheter för hemlösa kvinnor. Studien ska belysa området ur ett historiskt perspektiv, dagsläget och planerade insatser.
- behandlingsmöjligheter för hemlösa missbrukande kvinnor i Stockholm stad idag och planerade insatser.
- politikernas och tjänstemäns syn på hemlösa kvinnors situation och behov. Samt deras syn på (inställning till) planerade åtgärder.

3.2 Problemformulering

Jag vill studera den boende och behandlingssituation som de hemlösa kvinnorna i Stockholm befinner sig i och varför det sker så lite konkret arbete för denna grupp både historiskt och idag. Jag vill även se om det finns några konkreta exempel på hur man vill förändra detta förhållande.

3.3 Hypotes

Min hypotes är att Stockholms socialtjänsts insatserna för hemlösa kvinnor idag är bristfälliga och att de åtgärder som planeras inte är tillräckliga i förhållande till hemlösa kvinnors behov.

3.4 Frågeställningar

- Hur ser politiker på hemlösa kvinnors situation och behov?
- Vad anser regerande politiker/ partier bör göras för hemlösa kvinnor?
- Hur ser olika tjänstemän inom Stockholms socialtjänsten på de hemlösa kvinnornas situation?
- Vad anser tjänstemän inom Stockholms socialtjänst att de hemlösa kvinnorna behöver?
- Vilka insatser för hemlösa kvinnor planeras av Stockholms stad?
- Vilken tilltro har tjänstemän, inom Stockholms socialtjänst, på att adekvata insatser och boendemöjligheter för hemlösa kvinnor kommer att genomföras?

4 Metod

Den kvalitativa forskningsmetoden utgår från mötet, från det verkliga. Jag vill försöka tolka och förstå den intervjuades egen förståelse, vad som döljer sig bakom handlandet. I min uppsats är betydelsen i det som sägs i mötet viktigt. Språket blir mitt verktyg. Jag söker de kausala sambanden för att hitta svar på mina frågor. Målsättningen för egen del är att öka min egen kunskap om maktens påverkan på oss människor. Intervjumetoden passar bra eftersom jag själv är en del av den. Det blir en upptäcktsresa där jag kan fråga mig fram, täcka av med fler frågor för att sedan gå vidare. Inom den kvalitativa forskningen är validiteten viktig, vilket innebär att mina insamlade data ska vara relevanta eller giltiga för problemställningen (Kvale 1997). Jag har i databearbetningen lagt ner stor möda på att ifrågasätta mitt insamlade material.

4.1 Tankar kring metodvalet

För att samspelet ska fungera i mötet måste jag tänka på den uppfattning som den jag intervjuar har. Samtalets karaktär är viktig, jag vill skapa situationen som får den intervjuade att prata. Jag har funderat mycket över hur jag ska komma förbi det svåra, det där som kanske inte är riktigt accepterat att fråga om. Jag har velat hitta andra perspektiv som den som lever i en situation eller organisation inte själv ser eftersom vardagslivet hindrar. Inom den kvalitativa forskningen brukar man säga att om man kan koppla vad intervjupersonerna säger till hur de handlar så har det uppstått handlingsvaliditet. Då kan man säga att forskningen främjar ett handlande (a.a. 1997).

4.2 Datainsamling

Redan höstterminen -98 gjorde jag en av mina intervjuer. Anledningen till att jag var tidigt ute var att jag redan då bestämt mig för att skriva min C-uppsats om hemlösa kvinnors situation i Stockholm. Mitt empiriska material har jag fått dels genom att läsa litteratur inom området, dels plockat fram tankar, funderingar och kunskap hos mig själv utifrån den erfarenhet jag har som familjehem.

Det var till att börja med vissa svårigheter att hitta litteratur specifikt om hemlösa kvinnor, men genom en telefonkontakt inför intervjun, med Ragnhild Swahn, föreståndare på Hvilan, upplystes jag om Ulla Beijers FoU-rapport "Hemlösa kvinnor i Stockholm" (1998:7). Den grundar sig på dokumentationsstudier av kvinnor som bott på Hvilan under 1995 och 1996. I materialet presenterades en undersökningsgrupp bestående av 341 kvinnor, dessutom en mindre grupp på åtta kvinnor med psykiska problem. Efter att ha läst FoU-rapporten och där bl a fått ta del av intervjuer med hemlösa kvinnor tyckte jag att min förförståelse växte precis som mitt intresse för kvinnornas alldeles speciella situation. När jag sedan gjorde mina intervjuer vidgades mitt perspektiv än mer.

Förutom att jag medverkat på konferenser och debatt dagar om hemlöshet, har jag ägnat mig mycket åt litteraturstudier och även följt med i media. Under debatt- och konferensdagarna har jag haft tillfälle till deltagande observationer. Det var mycket intressant att observera den "snålhet" som fanns mellan några deltagare i församlingen, bl a när en hemlös man lite famlande

letade efter orden, jämfört med den översvallande positiva attityden som "chefen" fick när han med massor av ord sa ganska lite.

4.3 Urval

Jag har inför mitt arbete intervjuat politiker och tjänstemän inom socialtjänsten som på något sätt har erfarenhet av eller ansvar för insatser och åtgärder som berör hemlösa kvinnor och deras problematik. Urvalet har gjorts utifrån avsikten att från olika nivåer kunna besvara mina frågeställningar.

- **Anchi Martens**, sekreterare i den parlamentariska kommittén som regeringen tillsatt i syfte att föreslå "Nya former för stöd åt hemlösa".
- **Cecilia Resare**, vikarierande socialborgarrådssekreterare
- **Stig Hanno**, nyanställd ansvarig samordnare av frågor rörande stadens hemlösa
- **Pia Jarling**, chef på "Kvinnosektionen" på byrån för bostadslösa
- **Ragnhild Swahn**, föreståndare på kvinnohärbärgat Hvilan
- **Annika Lidfeldt**, tidigare föreståndare på nyligen nedlagda Västbo, Stockholms enda behandlingshem för kvinnor
- **Margita von Seth**, projektledare för "Boendeprojekt för kvinnor med svår psykisk problematik i kombination med missbruk".
- Jag har även intervjuat **2 socialsekreterare** på en vuxenhet.

Jag önskade även intervju Dag Helin, socialtjänstförvaltningens chef, men enligt hans sekreterare avböjde han.

4.4 Metodproblem

Mina största problem har varit att:

- sätta gränser för materialets storlek
- jag hade glömt kassetband till ett av intervjutillfällena
- jag vid ett tillfälle fick 25 minuters intervjutid jämfört med en timme, som från början var avtalat.
- arbetstelefonerna ringde under intervjun.
- folk kom och gick in och ut i rummet under några intervjuer.

4.5 Intervjumetod

Jag har först tagit kontakt med mina intervjupersoner per telefon. Redan då har jag till viss del presenterat mig själv, mitt ämne och syftet. Jag har också berättat hur jag tänkt lägga upp intervjun och även tagit upp frågan om användning av bandspelare under intervjutillfället. Så långt det varit möjligt har jag låtit intervjupersonen bestämma datum och tid för intervjun. Det har funnits en medveten tanke bakom mitt eget sätt att agera vid första kontakten. Jag har tidigt velat ge en bild av mig själv eftersom jag tror att detta sparar tid när vi senare träffats för intervjun.

Mina intervjuer har varit halvstrukturerade, vilket inneburit en öppen intervju där jag tänkt ut olika teman som jag velat beröra och utifrån dessa arbetat fram relevanta frågor. Jag vill även påstå att jag har en något explorativ ansats i mitt arbete där visserligen frågor finns nedskrivna men där jag samtidigt öppnar intervjun med att avslöja syftet för att sedan ställa en "vid" fråga och borra vidare med nya frågor efter behov (a.a. 1997).

4.6 Databearbetning

I min bearbetning av insamlat intervjumaterial har jag skrivit ner alla intervjuer ordagrant. Jag har sedan sorterat mina data i områden och utifrån det hittat fram till relevanta teman. Jag har sorterat, omsorterat samt tolkat data om och om igen för att hitta kopplingar till de olika temaområden jag arbetat fram. Jag har genom detta sätt att granska materialet försökt nå fram till någon form av trovärdighet i mitt arbete. Den känns viktigare än det precisa (a.a. 1997).

5 Teoretiska utgångspunkter

Ur ett teoretiskt perspektiv vill jag belysa olika förklaringsmodeller till varför vissa människor blir hemlösa. Det känns också självklart att synliggöra olika maktförhållanden som påverkar oss människor, där redan marginaliserade grupper påverkas mer än andra. Jag utgår då från Gaventas tre dimensioner av maktperspektivet (enl. red. Petersson 1989). Jag vill också använda mig av Paulo Freire (1975) som skriver så intressant om "medvetandegörandets" betydelse för oss människor. Han menar att människors herravälde över människor betyder att förstöra människans mänsklighet. Organisationsteoretiska perspektivet väljer jag att studera i Roine Johanssons bok "Vid byråkrats gränser" (1997). Jag vill i denna bok titta på hur organisationen och makten påverkar "gräsrötterna" och dess konsekvenser för klientarbetet.

5.1 Olika förklaringsmodeller

5.1.1 Orsaker till hemlöshet - en oenig forskarskara

Det finns ingen enig forskarskara som bestämt säger ifrån när det antyds att orsaken till hemlöshet skulle bero på individen själv. Hans Swärd skriver i "Hemlösheten som socialt problem" (1997) att om man ser på hemlöshet som en oförmåga, så skuldbelägger man personen. Vissa forskare menar att individen borde ha utnyttjat de möjligheter samhället erbjuder, t.ex. tagit tillvara adekvat behandling. Hade de skött sig hade de varit kvar i sina bostäder och på så sätt hade de inte försuttit sina möjligheter till egen bostad (Swärd 1997).

Det finns flera förklaringsmodeller när det gäller orsaken till hemlöshet. Margareta Järvinen tar, i sin bok "Hemlöshet i Norden", upp riskfaktorer som gör att vissa individer och befolkningsgrupper är mer sårbara än andra. Där finns begrepp som marginalisering och subkultur. Hon beskriver att slutstationen i en lång social marginaliseringsprocess kan vara hemlöshet. Som exempel på centrala utslagningsarenor nämner hon arbetsmarknaden, bostadsmarknaden, familjen och institutionsvården (Järvinen 1992).

Järvinen tar även upp "Krukisprojektet" som ett exempel där man använt sig av både ett subkulturellt- och marginaliseringsperspektiv. Projektet var ett socialmedicinskt forsknings- och utvecklingsprojekt med institutions- och öppenvårdsbehandling av hemlösa män i Stockholm. Man analyserade i Krukisprojektet hemlösheten utifrån den utveckling som skett på strukturell nivå. De hemlösa beskrivs där som en reservgrupp både på bostads- och arbetsmarknaden. Utifrån den beskrivningen menar Järvinen att steget inte är långt till hemlöshet och utslagning för de redan svaga grupperna och att risken är stor att de sedan fastnar där.

I den subkulturella forskningstraditionen analyseras hemlösheten utifrån en inlärd hjälplöshet, habitus, där anpassningsproblemen som ligger på ett personligt plan. Hemlösheten ses som en livsstil. Här tittar man mer på psykologiska och psykosociala faktorer (a.a. 1992).

I "Överlevnadsstrategier bland hemlösa och socialt utslagna" tar Kerstin Isaksson (1978) upp marginaliseringsperspektivet och menar att det är ett fenomen som är ett resultat av en utstötnings- och utslagningsprocess i samhället. Vidare skriver hon att det är de strukturella

mekanismerna i samhället som skapar och vidmakthåller utstötningen av människor. Det skulle innebära att det är näst intill omöjligt för de redan svaga grupperna att "klara sig själva" (a.a. 1978).

Walter Korpi (1979) beskriver i sin bok "Fattigdom i välfärden" en förklaringsmodell om marginaliseringsprocesser. Tre faktorer finns med som skulle kunna förklara varför vissa befolkningsgrupper drabbas hårdare än andra. Modellen kan förstås i tre steg, från det generella till det mer specifika.

- Grundläggande faktorer
- Betingade faktorer
- Utlösande faktorer

Korpi skriver om den ojämlika fördelningen av resurser som finns i ett klassamhälle. En fördelning som gör det möjligt för fattigdom att uppstå. Korpi menar att det skulle vara den *grundläggande faktorn* till att marginaliserade grupper finns. Han säger att om ingen var rik i samhället så skulle ingen heller vara fattig och menar att det är samhället som tillåter en marginaliseringen som delar upp människor i över- och underklass.

Som den mest avgörande av de *betingade faktorer*, den som skulle kunna påverka vilket läge på samhällsstegen en individ hamnar på, menar Korpi är den socioekonomiska faktorn. Ju längre ner på samhällsstegen vi står ju färre resurser har vi människor att lösa egna problem med. När Korpi gjorde denna, fattigdomsforskning, på 70-talet var det mannens socialgrupp som var normen för vilken status familjen skulle få i samhället. Korpi menade också att var man bodde hade betydelse. Hemlöshet och fattigdom var vanligare i städerna då (a.a. 1979).

5.2 Kvinnan - utanför maktens korridorer

Det blev ett enstämmigt svar från vetenskapens manliga maktelit när kvinnorna i USA och västeuropa för första gången under organiserade former krävde social makt. Män som Freud, Darwin och Spencer var bara några av en hel skara som förklarade att "*-kvinnokrav på makt inte bara var illegitima, det var krav som gick emot en naturgiven ordning*" (Hirdman 1987 s. 189). Männen förde istället ner diskussionen på ett personligt kroppsligt plan och var överens om att utifrån kvinnans biologiska egenskaper så skulle hon hållas utanför maktens korridorer. (a.a. 1987)

5.3 Hinder - ur ett maktteoretiskt perspektiv

1980 publicerade John Gaventa (enl. red. Petersson 1989) en undersökning av makt och deltagande. I hans studie har frågan varit vilka maktmekanismer som styr att en grupp människor står ut med att under lång tid bli så i orättvist behandlade. Vad är det som gör att en grupp så passivt accepterar sin situationen. Gruppen han vände sig till i studien var kolarbetare i Appalacherna, ett område som är ett av USA:s mest ojämlika. Gaventa har delat in maktbegreppet i tre dimensioner som jag här kommer att redogöra för. I den modell som Gaventa utvecklat blir det oerhört tydligt hur maktlöshet och passivitet kan få sitt fäste i människan (a.a. 1989).

5.3.1 Första dimensionen

Den första dimensionens makt handlar om en öppen konfliktsituation där den ene aktören besitter mer resurser att utöva makt än den andre. Enligt Gaventas modell (a.a. 1989) så utövar A makt mot B genom sina överlägsna resurser men enbart om A får B att göra något han inte brukar göra.

5.3.2 Andra dimensionen

Den andra dimensionens makt handlar om hur man genom makt kan bygga upp hinder. Vinnare är de som redan har makten eftersom makten kan driva igenom vilka frågor som ska behandlas och vinner på så sätt besluten. De som har makten att besluta gör även s.k. ickebeslut. Makten bestämmer dagordningen vilket innebär att makten bestämmer vilka intressen som ska få finnas på beslutaren. Ett annat sätt att uttrycka det är att: A utövar makt gentemot B genom att A hindrar B:s intressen från att komma med i beslutande sammanhang.

Alla har erfarenhet av att frågor måste hållas levande, drivas, föras upp på dagordningen annars försvinner de. Om media inte lyfter fram hemlösa kvinnors utsatthet så uppfattar många att problemet inte finns eller att de är lösta eller en signal om att kvinnorna får skylla sig själva. Ett mediamaktens icke beslut, makten bestämmer även här dagordningen.

Till skillnad från första dimensionen, där makten finns i en öppen konflikt, har andra dimensionen fokus på potentiella intressen och själva beslutsprocessen. Man kan uttrycka det som att de redan privilegierade blir än mer privilegierade i maktens andra dimension. Framför allt när de fattar ickebeslut där målet är att förhindra att "olämpliga" frågor kommer upp på dagordningen, "den osynliga maktens intresse". Andra hinder kan vara att hota redan utsatta grupper om sanktioner som slår hårt eller att "hänga ut gruppen" till allmän beskådning, ett effektivt sätt att få redan tilltryckta att bli än mer tilltryckta och än mer tysta. De som redan ligger slår inte, de riskerar inte att förlora det lilla som finns kvar, "Lagen om förväntade reaktioner".

5.3.3 Tredje dimensionen

Tredje dimensionen lägger tyngdpunkten på de maktmekanismer som styr så att en individ eller en hel grupp påverkas så att han/de inte blir medveten om sina egna intressen. Här är begrepp som påverkan, attityder, värderingar och manipulation vanliga utgångspunkter. De som sitter på maktens resurser har format villkoren för maktens offer (a.a.1989)

5.4 Medvetandegörande - en människa befrias

Paulo Freire skriver i "Pedagogik för förtryckta" (1975) att vi människor befriar varandra genom att bägge parter görs medvetna, han kallar det "Conscientisation", medvetandegörande. Syftet med "medvetandegörande" är enligt Freire att -*"ge alla fattiga och förtryckta människor i hela världen ett människovärde"* (Freire, 1975 s.11). Han menar vidare att om bara vi människor förses med lämpligt verktyg i ett möte med en annan människa så kan

vem som helst bli medveten om sin egen verklighet och på sikt handskas kritiskt med den, när ord inte är något magiskt utan ett medel.

Om "tystnadens kultur" skriver Ernst Lange om Freire i samma bok att det är en följd av förtryck. Det är inte massornas likgiltighet som ger eliten herraväldet, utan det är elitens herravälde som gör massorna likgiltiga. Freire menar att det är en myt att tala om de förtrycktas naturliga underlägsenhet." - *Genom ett enormt tryck från makten blir myterna sanna för de förtryckta, och de blir lika dåliga som förtryckarna ser dem. Allt vad dessa utsatta människor erfar i livet är bara ännu en bekräftelse på att de är odugliga*" (a.a. s.13). Freire beskriver som den stora mänskliga och historiska uppgiften för de som blir förtryckta, att dels befria sig själva men även förtryckarna. Han menar att det enbart är den makt som kommer från svagheten som är så stark så den kan befria båda parter. Om förtryckarnas makt skriver Freire - *"Varje försök att mjuka upp förtryckarnas makt med hänsyn till svagheten hos de förtryckta yttrar sig nästan alltid i falsk generositet"*. Han menar att försöken inte når längre än dit (a.a. s.39).

5.5 Organisationsteoretiska perspektivet

Med utgångspunkt från Roine Johanssons (1997), avhandling "Vid byråkratins gränser. Om handlings frihetens organisatoriska begränsningar i klientrelaterat arbete" vill jag försöka förstå vad organisationen kan ha för betydelse för tjänstemännen inom socialtjänsten i deras arbete med konkreta åtgärder (som i förlängningen gynnar eller missgynnar hemlösa kvinnor).

Det finns en historisk process bakom den organisationsstruktur staten har idag. Man kan urskilja tre utvecklingsfaser:

- *statens basaktiviteter*, hit räknas ett militärt försvar och diplomati, rätts- och ordningsväsende dessutom skatte- och myntväsende
- *mobilisering av fysiska resurser*, ex. infrastrukturen
- *socialvälfärd för medborgarna*, den svenska välfärden

Vid trettioalets slut hade man, socialpolitiskt, inte gjort några större framsteg. Den stora utbyggnaden av offentliga sektorn kom först under efterkrigstiden. Vid 60- talet talade man om "det starka samhället" där det ingick en stor offentlig sektor, en generell välfärdspolitik med samma riktlinjer över hela landet avseende samhällsverksamheten och ett samlat regeringsansvar med starka organisationer och institutioner. Nu var tillväxten som allra starkast. Alla politiska partier var positiva till den offentliga sektorn, som ansågs stå för välfärdsutvecklingen.

Från och med 70- talet har den offentliga sektorn utsatts för hård kritik, man talade om en kris inom välfärdsstaten. I studier över vad svenska folket tycker om välfärden i Sverige sades det, att den kritik som riktas mot välfärden gällde enbart vissa delar i den. Vad som mest ifrågasattes på 70- talet var de politiska formerna, de sätt man administrerade och organiserade välfärden.

Om dagens paroll är decentralisering, valfrihet och ut i från borgerligt tänkande, privatisering, så handlade 70 -talet om centralisering och enhetliga administrativa lösningar. Den politiska

debatten har ändrats mer än allmänhetens attityder som beskrivs som ”*påfallande stabila*”(a.a. s.14).

Debatten runt byråkratins sätt att fungera berör hela den offentliga sektorn. Politiskt blev det en viktig fråga dels när borgarna 1976 tog över makten, men också 1982, när socialdemokraterna åter kom till regeringsmakten.

Sammanfattningsvis kunde man se en förenande utveckling mellan de olika regeringarna till att intresset mer fokuserar kring formerna än innehållet i det arbete myndigheterna utövade. Johansson menar i sin bok att det måste vara av stor vikt att titta på hur en myndighet eller organisation påverkas av strama ekonomiska nedskärningar, och vad som händer ”inne” i den egna organisationen. Det är viktigt att komma ihåg att varje organisation har sitt eget liv, sin egen hierarki med sina egna handlingsutrymmen.

5.5.1 Gräsrotsbyråkraten

Man brukar talar om två kriterier för att definiera denna kategori tjänstemän:

- att ha direktkontakt med medborgarna i sitt arbete
- att ha en viss handlingsfrihet i hur man utför sina arbetsuppgifter.

Gräsrotsbyråkraten beskrivs av Lipsky (enl. Johansson 1997) som:

”den offentliga byråkratins yttersta kapillärer, de byråkrater som svensken möter i alla slags offentliga situationer och de som är längst ner i de offentliga hierarkierna som skall verkställa det som politiker och högre tjänstemän beslutar om”(Lipskys enl. a.a. s. 16)

De senaste 40 åren har det skett en stor förändring av gräsrotsbyråkratens arbete. Antalet har ökat på grund av den stora utbyggnaden av den offentliga sektorn, men även deras arbetssituation har förändrats. Detaljstyrningen avskaffades så mycket som var möjligt, man talade mer om situationsanpassat, flexibilitet och brukarservice. Detta innebar att man från att hålla sig till strikta lagregler har handlingsutrymmet ökat och man kan göra en mer personlig bedömning i och med ramlagens tillkomst 1982. Gräsrotsbyråkratens roll, att dels ha en bundenhet till den yttre och inre organisation han tillhör i sitt arbete, dels se till klientens behov och samtidigt ha ett ganska stort utrymme för egna bedömningar, gör arbetsrollen speciell.

5.5.2 Vad innebär en organisation?

”Organisation” kan, enligt Johansson, innebära att ha den makt som leder till ökad handlingskraft bl.a. genom samordning. Det innebär inte att makten alltid är överens om *hur* den ska öka eller *vem* som ska bestämma att handlingskraften ska öka. Det kan med andra ord uppstå motsättningar mellan den politiska makten som bestämmer målen och makten som finns i organisationsledningen, den som ska samordna verksamheten. Det innebär att det är oerhört viktigt med kontroll inom verksamheten. Kontrollen måste dels finnas mellan politikerna och den ledning som finns i organisationen men också mellan organisationsledningen och övrig organisation. Kontrollen ska innefatta både *vad* som görs, alltså i vilken utsträckning målen uppfyllts och *hur*, på vilket sätt och med vilka insatser man nått ett visst resultat.

5.5.3 Organisationens makt och dess påverkan på gräsrotsbyråkratens arbete

En organisation innebär enl. Johansson på något sätt en form av makt, på samma sätt som det finns makt med i de flesta andra konstellationer i samhället. Den syns, den känns men den är oerhört svår att fånga.

5.5.4 Definition av maktbegreppet

Författaren tar sin utgångspunkt från Mats Franzéns (a.a. s.88) resonemang och beskriver tre olika perspektiv på maktbegreppet. Jag kommer i följande text enbart att beröra ett av dessa, *det relationella maktbegreppet*:

- det som beskriver att makten finns i alla sociala relationer och att den därför aldrig kan vara absolut. Makten kan här varken erövrats eller delas eftersom det skulle innebära att de sociala relationerna ändras och det är genom relationerna makten verkar. Där emot kan makten mötas av motstånd, även där det inte ser så ut. Man kan stå ut med underlägsenhet i ett maktförhållande genom att komma på egna knep att göra motstånd för att lindra sin eventuella smärta. Motståndet kan göras både omedvetet och medvetet, det behöver inte alls ske i en öppen konflikt. Sättet att göra motstånd kan grunda sig i olika känslor som vanmakt, motvilja mot maktens mål men även genom känslan av likgiltighet. Makten är alltså rörlig och föränderlig på många sätt, och det är maktresurserna som avgör styrkan i makten men det är det sociala sammanhanget som avgör dess användbarhet. Inom det relationella maktbegreppet talar man om stabiliserande knutpunkter, och hävda att de relationer som är viktig för maktförhållanden i samhället är de som etableras genom kapitalism och patriarkat.

För att en organisation ska fungera som knutpunkt, där man samlar in resurser som ska användas på diverse olika sätt, måste också organisationen stabilisera sina egna maktförhållanden både utåt, alltså mellan organisationer och inåt, inomorganisatoriska förhållanden.

5.5.5 Inomorganisatoriska handlingskraftens problem

När författaren skriver om organisationens handlingskraft menar han dels de individer eller grupper som åstadkommer den och även kraften att åstadkomma den och pekar på att organisationen har en avgörande betydelse för vad som kan åstadkommas. Problemet är att inom organisationen finns ett antal olika handlingskrafter som har en mycket ojämn fördelning på sina maktresurser. Hur starka maktresurserna är och hur de kan användas är alltså avgörande för vilken position gräsrotsbyråkraten får i det organisatoriska sammanhanget. Det innebär att i grunden handlar organisation här om kontroll, d.v.s. att få individer med alla medel och olika tekniker att "rätta in sig i ledet". Det är inte alltid så enkelt, studier har visat att om ett intresse går rakt emot ens eget i förhållandet organisation och individ, så väljer man egenintresset. Vad som avgör valet är både *beroendet* av organisationen, vilket utgör basen för den makt organisationen har över sina medlemmar, men också hur övervakad man är som medlem i organisationen.

När det gäller gräsrotsbyråkraterna och deras speciella roll, att ha den nödvändig handlingsfriheten samtidigt som de påverkas av influenser utifrån, gör att gruppen anses mer än andra inom organisationen vara i behov av kontroll inom organisationen. Samtidigt anses gruppen vara svåröverskådad.

Det är alltså inte bara det som händer inom organisationen som påverkar utan också det som händer utanför. Vad som anses möjligt att förankra i organisationen är avhängigt på vad som sker på den offentliga politiska arenan. Organisationen finns alltså med i ett sammanhang som är större än det inomorganisatoriska och måste utöva kontroll inåt samtidigt som den måste anpassa sig utåt. Man kan säga att politikerna bestämmer målen och organisationsledningen samordnar i bästa fall verksamheten på ett sätt som styr mot uppsatta mål. Men den som formellt är den som bestämmer behöver inte vara det i verkligheten eftersom ett tungt motstånd kan förändra maktpositioner både uppåt och neråt.

Till skillnad från den brist på tillsyn som finns från ledningen i organisationen, när det gäller insynen i gräsrotternas dagliga arbete, är det precis tvärt om när det gäller arbetet med strukturen inom vilka ramar verksamheten ska bedrivas (a.a.1997).

6 Vilka insatser finns idag för kvinnorna

Förra året avsattes 25 miljoner kronor för att skapa möjligheter att lösa hemlöshetsproblematiken, av dessa användes 12 miljoner kronor. 1999 har det avsatts 70 miljoner kronor i samma syfte³.

När det planeras insatser för hemlösa stöter man på stort motstånd från stadsdelarna. Det hör till ovanligheten att vård eller boendeanternativ för denna utsatta grupp välkomnas av kommuninvånarna.

6.1 Stockholms stad/socialtjänsten

6.1.1 Hvilan

Stockholms stad, Socialtjänstförvaltningen driver genom Kvinnosektion på Socialvårdsbyrån för bostadslösa **Kvinnohärbärgat Hvilan**: det är socialtjänstens verksamhet, ett akut och korttidsboende. På Hvilan finns idag 23 platser, varav några i dubbelrum. Man kan skrivas in när som helst på dygnet eftersom verksamheten är avsedd för akut bostadslösa. Antingen kommer kvinnorna via socialjouren, stadsdelsförvaltningen eller genom direktinskrivning. Hvilans upptagningsområde är Stockholms stad.

6.1.2 Vale

Stockholms stad, Socialtjänstförvaltningen driver genom Kvinnosektionen på Socialvårdsbyrån för bostadslösa, boendeenheten vid hotellhemmet **Vale**. I boendeenheten ingår 11 lägenheter. Lägenheterna hyrs ut till bostadslösa kvinnor, de får ett andrahandskontrakt. Kvinnor som hyr på Vale är föremål för rehabiliteringsinsatser.

6.1.3 Ansgariegatan

Stockholms stad, Socialtjänstförvaltningen driver genom Stockholm HVB Vuxna, hem för vård och boende inackorderingshemmet **Ansgariegatan**. Det är det enda stödboende enbart för kvinnor som kommunen har. Där tar man emot kvinnor med psykosociala- och/eller missbruksproblem.

6.2 Frivilligorganisationer

6.2.1 Stockholms stadsmission

- **Klaragården**, en dagverksamhet för hemlösa kvinnor

---

³ Kristina Axén Olin (m) socialborgarråd, konferens om hemlöshet 1999 - 02 - 04 på Lustigkulla

- **Kvinnohärbärg** "Nattis". Där finns tio platser. De flesta kvinnor som kommer till "Nattis" har en socialsekreterarkontakt. Kvinnorna kommer med en rekvisition i handen på 250 kronor. Tills alldeles nyligen kunde kvinnorna själva betala 40 kronor när de sov på "Nattis".

6.2.2 Övriga frivilliga organisationer

- **Ersta diakonisällskap** har fem platser för kvinnor med barn
- **"Unga kvinnors värn"**. En kyrklig stiftelse och ett inackorderingshem med sju platser, dessutom två platser i lägenhet för kvinnor med barn.

6.3 Övriga platser, där kvinnorna konkurrerar med männen

6.3.1 Stockholms stad/ socialtjänst

- *Stockholms stad*, Socialtjänstförvaltningen har under Stockholm HVB Vuxna, stödboendet **Lönner**. Där bor både kvinnor och män. Skillnaden från andra "blandade" stödboenden är att kvinnorna på Lönner bor avskilt från männen, i en egen korridor. Man har även separata anställda till kvinnornas avdelning.
- Andra stödboenden under Stockholm HVB Vuxna, som också tar emot kvinnor är **Ankaret, Bandhagshemmet, Eken** och **Linden**.
- **Farsta boenhet Rågå** har 8 lägenheter för kvinnor, 14 för män, **ej** missbruk. Rågå är ett boendeanternativ till bl a kvinnor med psykiska och/eller sociala svårigheter, som behöver stöd i eget boende. Alla har sin egen lägenhet. Varje boende har sin egen kontaktperson, som svarar för kontinuiteten i det individuella stöd man utformat. Det finns ett samarbete mellan berörda myndigheter, exempelvis socialdistrikten och psykiatrin. När den boende skall flytta ut från Rågå kan man erbjudas boendestöd i överenskommelse med stadsdelsnämnden man tillhör.
- **Stiftelsen Stockholms hotellhem** har flera hotellhem i Stockholm. Anläggningarna är oftast stora. På Skanstulls hotellhem, det största, finns 444 lägenheter, medan Vale har 40. Kvinnorna är i minoritet på de stora hotellhemmen. De har på olika sätt straffat ut sig från vanliga bostadsmarknaden, ofta genom obetalda räkningar. Kvinnorna som bor på Skanstull är allt ifrån sjuksköterskan som går till arbetet varje dag till pensionerade alkoholisten som knappast går ut. På hotellhemmen finns personal dygnet runt.
- **Hotellhem** där kvinnorna får konkurrera med männen är:
  - Skanstulls hotellhem
  - Farsta hotellhem,
  - Västertorps hotellhem,
  - Vale hotellhem,
  - Västertorps hotellhem
  - Pelikanen.

6.3.2 Frivilligorganisationer

Frälsningsarmen hade tidigare Brinken, som lades ned 1997. Verksamheten riktade sig till missbrukande kvinnor och par.

6.4 Riksdagens utredningar och beslut som berör hemlösa

6.4.1 Nya former för stöd åt hemlösa

I SSR tidningen (nr 1/1999) fanns en liten artikel med rubriken "Regeringen vill bekämpa hemlöshet". Där framgår att regeringen avsatt 30 miljoner kronor och att en parlamentarisk kommittén ska föreslå, efter dialog med myndigheter och organisationer, hur pengarna ska fördelas. *"Att bekämpa hemlöshet är en prioriterad social fråga och ett uttryck för att regeringen inte vill att någon ska lämnas utanför samhället"*, säger socialminister Lars Engquist i artikeln.

Kommitténs ordförande Vidar Andersson⁴ uttrycker på en konferensdag om hemlöshet att han fått ett hedersamt uppdrag, och anser att förnyelse och fritt tänkande kommer att vara ett nödvändigt inslag i kommitténs arbete. Han fortsätter - *"Grundläggande är dock att socialpolitiken som helhet inte bara bjuder på **Insikt** om problem och sammanhang, utan framför allt kan ge **Utsikter** om ett bättre och hyggligare liv!"*. Kommittén ska genom sin samverkan med andra kunna lämna adekvata förslag på åtgärder till regeringen. Regeringen ska sedan ta ställning till hur fördelningen, av de projektmedel som avsatts, ska ske.

6.4.1.1 Kommitténs uppdrag

Följande uppgifter är tagna från Socialdepartementets kommittédirektiv "Nya former för hemlösa" (Dir. 1998:108)⁵, där dels bakgrunden till uppdraget beskrivs men också vart tyngdpunkten i uppdraget ska ligga.

6.4.1.2 Utgångspunkten i kommitténs uppdrag - en analys

Utgångspunkten för den parlamentariska kommitténs arbete skall enligt direktiven vara en analys, där man ska arbeta för att identifiera problem och orsaker till hemlöshet.

Uppdraget för kommittén blir att:

- arbeta för att förändra och förbättra stödet för samhällets mest utsatta. De ska ske genom samverkan med bl a organisationer och myndigheter. Det räcker inte med det som gjorts

---

Fotnot:

⁴ V. Andersson 1999-02-04 "Konferens om hemlöshet" på Lustigkulla konferenscenter.

⁵ Beslut vid regeringssammanträde 1998-12-22.

och görs för de hemlösa. Både på kommunal och statlig nivå bör insatserna kompletteras med aktiv opinionsbildning och nationell samling för att komma närmare en lösning. Eftersom hemlöshet till största delen är ett storstadsproblem kommer dess problem att särskilt uppmärksammas. Kommittén kommer att arbeta i nära samråd med den storstadsdelegationen som regeringen skall tillsätta.

- föreslå åtgärder där syftet är att hemlösa på sikt ska få det bättre i samhället, men också arbeta för att skapa förutsättningar för att hemlöshet aldrig uppstår.
- arbeta utåtriktat genom t ex workshops, konferanser men också offentliga utfrågningar. Man kommer bl a att samråda eller samverka med den bostadssociala beredning som finns men även med Boverket, Kriminalvårdsstyrelsen och Socialstyrelsen samt ta del av utredningar som för frågan framåt.

Bakgrunden till regeringsbeslutet är att hemlösas situation har förvärrats. Forskning inom området visar på att ett ökat antal psykiskt sjuka personer återfinns bland hemlösa där ibland kvinnor som förutom psykiskt funktionshinder även har ett missbruk. Det finns hos flertalet ett samband mellan medicinsk/social problematik och hemlöshet. Kommunerna är mycket medvetna om att stödet inte räcker till för hemlösa och man arbetat hårt för att utveckla andra former.

Frivilligorganisationernas roll i hemlöshetsfrågan, som komplement till kommunala åtgärder, är viktig. Men rollen tycks ha förändrats eftersom de ideella organisationerna, t ex Stadsmissionen, märker att "deras hemlösa" blir fler och att problemen hos dessa blivit svårare.

6.4.1.3 Statens insatser

Mars 1997: regeringen beslutade att ur allmänna arvsfonden avsätta 30 miljoner kronor under en treårsperiod för kostnader för kommuner och organisationer. Pengarna ska användas för att utveckla nya modeller både när det gäller boendeformen och annat stöd för personer med psykiska problem. Hit hör många hemlösa.

Juni 1998: regeringen beslutade om direktiv för en parlamentariskt sammansatt bostadssocial beredning. Beredningen ska efter att ha följt utvecklingen på området lämna förslag på åtgärder som kan stödja bl a hemlösa men också andra utsatta grupper när det gäller boendet.

December 1999: Socialstyrelsen ska redovisa kartläggningen över den aktuella omfattningen av hemlösheten i hela Sverige och vilka insatser som görs både från kommunens och frivilligorganisationers sida.

11-12 december 1998: i samband med Europeiska rådets möte i Wien, förde Sverige hemlöshetsfrågan på tal. Man uppmanade medlemsländerna att se över och förbättra insatserna för hemlösa. Detta som ett led i att föra en human politik som motarbetar marginalisering och utslagning av svaga grupper.

I *budgetpropositionen 1999* (prop. 1998/99:1uppgiftsområde 9) har regeringen föreslagit att 10 miljoner kronor varje år i tre år, ska avsättas för stöd åt hemlösa. Kommuner och

organisationer ska få ta del av pengarna som ska användas för att utveckla uppsökande verksamhet, stödja nyskapande projekt och till att utveckla och pröva nya boende- och stödformer.

6.4.1.4 Kvinnornas behov i fokus - en attitydförändring

Kommittén kommer att lägga stor vikt vid olika individers behov och framför allt kommer kvinnornas behov att uppmärksammas. Att arbeta för en attitydförändring i samhället, att få folk att visa solidaritet för människor som avviker från mönstret, kommer att beredas stor plats. Genom studier av utredningar inom områden som missbruk, kriminalitet och psykiatri tror sig kommittén kunna komma närmare problemet.

6.4.1.5 Projekt med långsiktiga effekter

För att projekt ska bli aktuella kommer kommittén att kräva att projekten ger långsiktiga effekter för samhällets hemlösa men också att förhindra att hemlöshet uppstår över huvud taget (regeringsbeslut dec. 1998 Dir. 1998:108).

6.4.2 Stockholms stads beslut och utredningar för hemlösa

6.4.2.1 Boendeutredning gällande hemlösa - ett uppdrag

På uppdrag av Stockholms stad gjorde socialförvaltningen 1996 en boendeutredning som sedan godkändes av kommunalfullmäktige 1997. Målsättningen med utredningen var att halvera hemlösheten till år 2000 (Socialtjänsten, tjänsteutl. u. ä. nr 218/1996, fullmäktiges beslut 22 sept. 1997 § 26, utlåtande 145).

Enligt Beijer, handläggare i utredningen, döljer sig en djup och långvarig problematik bakom hemlöshet, där bostadsfrågan bara är en del av många problem. Det krävs därför behandling och/eller stöd- och omsorgsinsatser i olika former, utifrån individuella behov.

Av de 550 synligt hemlösa kvinnorna 1993, var de flesta mellan 20 - 40 år. Utifrån den forskning som Beijer själv bedrivit och beskrivit menar hon att hemlösa kvinnor bör uppmärksammas på ett alldeles speciellt sätt, eftersom de far så oerhört illa. De misshandlas och våldtas, de tvingas många gånger till prostitution för att få "tak över huvud". De lever ett mycket riskfyllt liv. Hemlösa missbrukare åker in och ut på olika institutioner, de skrivs ut efter avslutad vård till ett nytt liv i hemlöshet. 1993 fanns det 662 hemlösa missbrukare från Stockholm på olika behandlingshem som där de hemlösa saknade både hem och arbete.

Bland de psykiskt sjuka, som dessutom är hemlösa, finns en stor risk att de hamnar i ett missbruk, där avsikten är att självmedicinera. De tar, till skillnad från missbrukare "utan" psykiska problem, vilka droger som helst.

Boende - en förutsättning för ett värdigt liv

Det finns minst lika många behov som hemlösa, gruppen hemlösa är inte på något sätt homogen. Beijer föreslår ett långvarigt, ofta återkommande och regelbundet boendestöd från personal från socialtjänsten, kombinerat med andra behovsanpassade insatser, t. ex. öppenvårdsinsatser för individens missbruks- eller psykiska problem. Kommer den som annars är hemlös från ett behandlingshem ska han/hon först skrivas ut till ett drogfritt boende, och inte fråntagas sitt boende för p.g.a. några återfall. Om den som missbrukar inte klarar ett boendebadernativ ska man erbjuda något annat som inte är härbärg. Bostad är förutsättningen för att kunna behandlas för sitt missbruk. Att vara psykiskt sjuk och missbrukare kräver andra boendebaderner än för den som "bara" är psykiskt sjuk. Den senare gruppen fungerar ofta i kollektivt boende där det finns tillgång till personal medan personer med s.k. dubbeldiagnos passar bättre i ett eget boende med boendestöd. När det gäller hemlösa kvinnor uttrycker kvinnorna tydligt behov av att bo åtskilda från män, i särskilda boendebaderner".

Stockholm HVB Vuxna, hem för vård och boende

Stockholm HVB (Hem för Vård och Boende), som är en del i Stockholms stads socialtjänstförvaltning, ska tillhandahålla insatser för vuxna med psykosociala och/eller missbruksproblem samt inneboende med stödbaderner för bostadslösa och familjehem för vuxna. Man ska ta stor hänsyn till individuella behov, det krävs ett stort mått av flexibilitet från verksamhetens sida. Det finns inom HVB för vuxna både öppenvård och heldygnsvård att erbjuda. Avsikten är ett drogfritt boende men detta efterlevs inte alltid. Alla boende har tillgång till eget rum men man äter tillsammans i en gemensam matsal.

Ett mer nyanserat boende

Efter en översyn av inackorderingshemmen inom Stockholm HVB kom man fram till att dess nuvarande form inte längre efterfrågades på samma sätt. Beställarna frågar mer efter boendestöd, både i kombination med eget boende och i institutionsboende. Det finns också en grupp hemlösa som ökat och som kräver, tvärt emot nyss nämnda, kvalificerad vård och behandling. Här kan man enligt Beijer se en tydlig skillnad, sedan vårdresurserna minskat för missbrukarna ute på stadsdelarna. Utredningen föreslår ett mer nyanserat boende som är anpassat till dagens behov enligt följande:

- institutionsboende /inackorderingshem
- kollektivboende i stora lägenheter med gemensam eller enskild mathållning
- trapphusboende med inhyst jourlägenhet i samma trappuppgång
- träningslägenheter integrerade i hyreshus
- försöklägenheter där kontrakt kan övertas efter provotid.

Det ska finnas *personal* kopplade till boendebadernlaget som är anpassade efter individuella behovet. Den boende skall också kunna beställa tjänster som gynnar den enskilde, exempelvis

boendeträning. Målsättning med just en specifik boendeform ska motiveras i vårdplanen. Priset på de olika boendeformerna skiljer sig och boendestöd betalar man extra för.

Situationen idag och behov

Genom utredningen konstaterades att de flesta hemlösa hade kontakt med en socialsekreterare i sin stadsdel. Den vanligast boendeformen för hemlösa var härbärgen, inackorderingshem och behandlingshem. För att undvika den rundgång som ofta hemlösa hamnar i, vill utredarna trycka på stadsdelarnas skyldighet att ta hand om "sina hemlösa" och erbjuda boendeanternativ som är adekvat för individen. Utifrån utredningens resultat tillsattes 1997 en genomförande-grupp (tjänsteutlåtande 1996-10-25 nr 218/1996).

6.4.2.2 Beslut och utredningar Stockholms stad gällande hemlösa kvinnor

- **Boendeutredningen** godkändes 1997 och har sedan inte vidare beretts (se vidare ovan angående boendeutredningen).

Nedanstående uppgifterna är hämtade ur borgarrådsberedningens förslag till kommunstyrelsen (PM 1998) "Förslag för att få bort hemlösheten i Stockholm".

- **Angående vinterbarackerna för hemlösa** - ett av socialborgarrådsberedningens förslag som inte blev av.
- **Angående kvinnoboende på Ekbacken** - ett av socialborgarrådsberedningens förslag som inte blev av.
- **Angående Moder Theresa, övernattningsmöjligheter för utsatta kvinnor** - ett av socialborgarrådsberedningens förslag som inte blev av. Stadsdelen protesterade.
- **Angående "Brinken", frälsningsarmens parboende** - ett av socialborgarrådsberedningens förslag. Ännu oklart om det blir av.
- **Angående Parmmätargatan 9, ett boende för kvinnor** - ett av socialborgarrådsberedningens förslag som inte blev av.
- **Västbo, Stockholms enda behandlingshem för kvinnor**. Stängt. (Läs vidare gällande Västbo nedan).
- **Boendeprojektet för kvinnor med svår psykisk problematik i kombination med missbruk** - väntar på lokaler.

6.4.2.3 Västbo - kvinnornas enda behandlingshem i Stockholm.

Västbo startade i april 1985. Det var det första behandlingshemmet i kommunal regi, endast för kvinnor med enbart kvinnlig personal. Man hade konstaterat ett ökat missbruk bland

kvinnorna. Missbrukarvårdens samlade kunskap i Stockholm kunde se att kvinnornas behov av specifik vård inte kunde tillgodoses i den traditionella institutionsvården, där både män och kvinnor fanns (verksamhetsberättelse 1998).

Ett kvinnospecifikt behandlingsprogram

På Västbo med tio platser, erbjöd man en individuell behandlingsplan, ett kvinnospecifikt behandlingsprogram som innehöll pedagogik, kropp/ kost/ motion, bearbetning av psykosociala problem samt social planering. Man arbetade utifrån ett kvinnoperspektiv både i temagrupper och vid individuella samtal. Eftersom drivkraften i kvinnors liv är relationer arbetade man aktivt med kvinnornas nätverk. För att utveckla detta sätt att arbeta har flera i personalen bl. a. gått teoridelen i Steg 1-utbildningen tillsammans med annan personal inom Stockholm HVB.

Målgrupp

Av de kvinnor som behandlades på Västbo hade flertalet varit utsatta för våld och/ eller sexuella övergrepp. Kombinationen alkohol- och tablettmissbruk har varit den dominerande drogen hos kvinnorna. Nästan alla kvinnor var arbetslösa och 30% var hemlösa vid inskrivningen. Den genomsnittliga vårdtiden var under 1998, fem månader. Västbo värnade om en drogfri miljö, men vid återfall tog personalen hand om den påverkade kvinnan i syfte att hon skulle kunna komma in i behandling igen (a.a. 1998).

Västbos kundunderlag över tid

Enligt tjänsteutlåtande 1999-01-11 till Socialnämnden, "Avveckling av HVB Vuxnas behandlingsprogram för kvinnor vid Västbo", framkom det vid förhandlingar med stadsdelsnämnderna att de inte önskade teckna en ramöverenskommelse där behandlingsprogram för kvinnor vid Västbo ingick. "*Olika problem på stället, bl. a. droger på institutionen*" står bl.a. som motiv till varför man stängde (tjänsteutlåtande nr 17).

"Sedan början av 90-talet har behandlingshemmet Västbos beläggning varit hög. Varken 1995 eller 1996 kom Västbo med i upphandlingen. 1996 var Västbo det enda behandlingshem som gick med plus, utan avtal med stadsdelarna. 1998 var beläggningen 73%, vilket var lågt, men de flesta andra behandlingshemmen, även männens, gick med underskott under samma period, men Västbo stängde", förklarar f.d. institutionschefen⁶.

6.4.2.4 Planerat boendeprojektet för kvinnor med svår psykisk problematik i kombination med missbruk

Jag kommer här att presentera den boendemodell man genom boendeprojektet skapat (lägesrapport 1999) och vad som krävs i resurser för att "nä ända fram" i tankarna till ett bättre omhändertagande av kvinnorna.

Fotnot:⁶ Enligt intervju 1999-04-13 med Annika Lidfeldt, f.d. institutionschef på behandlingshemmet Västbo

Genom FoU-enhetens studier (Beijer 1998, Finne 1997, Ågren m fl 1994, 1997) av hemlösa och "Kvinnosektionens" kontakt med hemlösa kvinnor har konstaterats att hemlösa kvinnor med svår psykisk problematik i kombination med missbruk far oerhört illa. De klarar inte av den behandling och de alternativ till boende som finns för dem idag. De åker in och ut på "akutvård" och tvångsvård och kostar mycket för både landsting och kommun.

I januari 1998 ansökte Socialvårdsbyrån för bostadslösa, Resursförvaltningen, om projektmedel hos länsstyrelsen. I februari godkände Resursförvaltningen för hem och skola ansökan, i april samma år godkände nämnden förslaget, ett s.k. lågtröskelboende för ovan nämnda grupp. Projektet löper på tre år och vid utgången av det första året ska det finnas en verksamhet igång som ska följas upp och utvärderas under två år.

Utgångspunkten - ett kvinnoperspektiv

Med utgångspunkt från kvinnornas egna önskningar och utifrån ett kvinnoperspektiv, med en kunskap om kvinnopsykologi och socialpsykiatri, ska man försöka hitta metoder som på lång sikt ger dessa kvinnor möjlighet till ett mindre slitsamt liv. Bonus blir mindre kostnader för samhället i fråga om akutinsatser.

Projektledarens uppdrag är att:

- skapa förutsättningar för ett bättre omhändertagande,
- utveckla förhållningssätt och arbetsmetoder i samverkan med psykiatri och försäkringskassan,
- skapa en modell för innehållet i boendet,
- skapa en modell för uppföljning av kvinnorna,
- sprida kunskap om erfarenheter.

Boendevalternativet kommer att erbjuda kvinnorna:

- adekvata insatser för målgruppen,
- minskad rundgång med behandling i tvångsvård och sjukhusvård,
- trygg drogfri miljö med hög tolerans för misslyckande,
- ett långsiktigt boende där platsen finns kvar vid återfall,
- tillgång till psykiatrisk kompetens för diagnos och behandling.

Trots kunskapen om dessa kvinnors förmåga att ändå överleva, har inte adekvata insatser erbjudits. Genom samordning av de resurser som står till buds tror sig projektet nå ända fram. Det har bildats en ledningsgrupp bestående av projektledare, verksamhetscheferna från Stockholm HVB Vuxna, Socialvårdsbyrån för bostadslösa, Rådgivning och konsultation, två utvecklingssekreterare och Kvinnosektionschefen. Det ingår även läkare från beroendecentrum Nord och Syd, dessutom från St: Görans psykiatriska klinik. Även de mobila teamen från St:Göran och Maria ingår, de har kontakter med stadens uppsökarverksamhet. På så sätt blir målgruppen väl synlig.

Långsiktighet - en nödvändighet

Kvinnor med så svår problematik som dessa kvinnor har, klarar inte av att följa modeller som grundar sig på att man ska kvalificera sig in till ett boende eller passa tider till öppenvårds-kontakter. Många har svåra trauman med sig i bagaget, sexuella övergrepp, fysiskt och psykiskt våld, medicinska åkommor, ätstörningar o.s.v. Deras enda sätt att slippa ifrån, har varit drogen. Den har givit det tillfälliga lugn som vi alla så väl behöver. Det krävs ett långsiktigt arbete för samhällets mest utsatta. Det måste vara högt till tak för kvinnorna del. Men ribban ska ligga lågt i bl. a. personalens egna förväntningar på kvinnornas framsteg.

Krav på arbetsgruppen

Utifrån målen med boendeprojektet ska arbetsgruppen bestå av kvinnlig personal som är väl förankrad i sin kvinnoroll. Personlighet och mognad är viktig, likaså att arbetsgruppen är blandad i ålder, yrkesbakgrund och personlighet (Lägesrapport till länsstyrelsen, beteckningsnr. 2161-98-7595).

7 Redovisning av intervjuerna

Avsikten med min studie har bl.a. varit att spegla politikers och chefer/tjänstemännens syn på hemlösa kvinnors situation och behov och sätta det i relation till vad som påverkar utvecklingen av de åtgärder som bedrivs. Jag vill också undersöka om bristen på tilltro mellan politiker och tjänstemän kan ha betydelse för att utvecklingen inte går framåt när det gäller adekvata insatser för hemlösa kvinnor.

Utifrån mina frågeställningar följer här en presentation av intervjupersonernas syn på:

- hemlösa kvinnors *situation*,
- hemlösa kvinnors *behov*,
- insatser som *bör/planeras/ska göras* för hemlösa kvinnor,
- *tilltro* mellan politiker och chefer/tjänstemän inom socialtjänsten.

Punkterna nedan innehåller enbart citat, förutom sammanfattningarna som är mer beskrivande till sin karaktär.

7.1 Vilken SITUATION uppfattar man att hemlösa kvinnor befinner sig i?

Samordnare på regeringnivå, om kvinnornas *situation*

- Vi vet för lite om gruppen hemlösa, varför de är hemlösa och så vidare. Men vi antar en massa. Vi vet inte vad som är hönan eller ägget av missbruket eller psykisk sjukdom.
- Kvinnornas situation på härbärge är miserabel, problemen kan t.o.m. förstärkas där. Gruppen ökar något i antal, och många av kvinnorna bor hemma hos sina stamkunder, det ingår i prostitutionspriset, på så sätt döljer de sin hemlöshet.
- Alla som hittills forskat på hemlöshet tycker att kvinnorna är speciellt utsatta och att den gruppen är speciellt behjärtansvärd.
- Kvinnorna vandrar emellan olika män, de "försvinner" mer än männen, ibland av integritetskäl men ofta bollar de emellan.
- Situationen är den att de åtgärder som görs idag är kortsiktiga och inom ett fack.
- Kvinnorna föraktas för att de är hemlösa men de föraktas också för att de är kvinnor, ett sorts dubbelt förakt. De försöker skapa sig ett hem hemma hos sina våldsamma män, en situation som kvinnorna själva vittnar om.

Politiker, socialborgarråd i Stockholm, om kvinnornas *situation*

- Situationen är den att det finns en grupp hemlösa som borde vara på behandlingshem eller avgiftning, som inte är det.
- Det saknas kvalificerade små enheter med tungt bemannad personal, kunniga, kompetens både i psykiatri och missbruk.
- Köandet till avgiftning är ett komplicerat system, hemlösa missbrukare ska ringa på telefontider, ett orimligt krav. Om kommunen inte planerat insatser efter avgiftningen tar inte landstinget emot missbrukaren. Samtidigt tar inte behandlingshemmen emot klienter

som inte är avgiftade. I Stockholm finns det fler heroinister än någonsin just nu, ungefär 4300 till antalet. De är överlag i sämre skick än någonsin.

- För kvinnorna gäller som för männen att missbruksvården är både lagstadgad och prioriterad vilket innebär att stadsdelarna måste föra över pengar från annan verksamhet.

Högre chef på tjänstemannanivå, om hemlösa kvinnorsituation?

- Det är inte självklart att kvinnorna fått stå tillbaka i förhållande till männen.
- Situationen är den att det hänt mycket för kvinnorna, det är inte många år sedan som vi inte hade uppdraget att arbeta med dom i Stockholms stad. Sedan ber vi att få uppdraget, vi får ett uppdrag, sedan börjar det hända grejer. Det här är inte tio år sedan. Idag är situationen den att man bygger ikapp, jag är övertygad om det.
- Enligt socialjourens statistik är situationen den att alla inte kan "få tak över huvud" så socialborgarrådet säger att stan ska införa en "tak över huvud princip" så ingen ska sakna nattlogi.
- Man kan inte bygga ut resurser som inte utnyttjas fullt ut.
- För några år sedan var gruppen dold men nu tror jag vi har bättre kläm på dom.

Sektionschef på tjänstemannanivå och synen på hemlösa kvinnorsituation

- För hemlösa kvinnor med kombinationen missbruk/ psykisk sjukdom är det riktigt illa.
- Missbruksvården är ju inte på något sätt anpassad till kvinnor med psykisk störning. Ett LVM hjälper ett tag men det är i princip verkningslöst för dessa kvinnor. De kan inte tillgodogöra sig en missbruksvård i vanlig mening.
- Situationen är sådan att kvinnorna bollas runt i systemet mellan landsting och kommun mellan psykiatri och socialtjänst, fram och tillbaka.
- Drogfrihet, kraven är för höga för kvinnorna, de straffar ut sig hela tiden. Drogen står för kvinnornas självmedicinering. Boendeformer finns men kraven är för höga. En del kvinnor tas in på LPT, stannar tre fyra dagar, skrivs ut med en pillerburk utan att ha någonstans att ta vägen, så går det runt.
- Situationen är sådan att kommer vi inte åt missbruket kommer vi inte åt hemlösheten.
- Situationen är annorlunda för en kvinna som bor på stadsmissionen och en kvinna som bor på Hvilan. På Hvilan ser man alltid till att knyta ihop med en ansvarig handläggare.
- Situationen för kvinnorna är den att det är få politiker förunnat att i sinnesvärlden få gå in och träffa dessa kvinnor och se hur bred problematiken är, de förstår inte digniteten. De har aldrig varit i närheten av problemet. Många kvinnor har större svårigheter än man kan tro och de blir därför långvariga inom socialtjänsten. Inte för att socialtjänsten gör ett dåligt jobb utan därför att kvinnorna kanske har biologiska orsaker till sina besvär. Vissa kallas idag bokstavs barn, det finns olika former av autism. De har inte blivit diagnostiserade tidigare i livet.
- Skulle hemlösa kvinnor få den behandling som personer inom omsorgen får så skulle många klara sig bra. Men missbrukare behandlas tyvärr som om det var självförvållat, man ställer orimliga krav på kvinnorna.

Institutionschefens syn på kvinnornassituation

- I Stockholm finns nu inget behandlingshem för kvinnor. På Västbo behandlingshem var 30% av kvinnorna bostadslösa. Ängsholmen sägs vara ett alternativ men där finns ingen behandling, det är ett arbetskollektiv med boende. Det finns verkligen inget alternativ.
- Det finns komplement, som "Eva rehab" i Hudiksvall, sex veckor "Minnesotabehandling", men det är inget alternativ till Västbo, där man kan ha barnen med sig på helgerna. Vi har jobbat väldigt intensivt med barnen, männen och nätverket. Vi har haft lång och kvalificerad behandling med många olika typer av inslag bl a träning i kroppsmedvetande. Det var väldigt bra. I Norrköping finns Ellen, där arbetar man som vi, bara kvinnor i personalen och utifrån ett kvinnoperspektiv. Men detta är bara ett alternativ om kvinnorna inte har barn eller andra viktiga personliga relationer på nära håll och kan tänka sig ett framtida liv utanför Stockholm.
- Situationen för kvinnorna i Stockholm är helt enkelt så illa att det inte finns något behandlingshem för kvinnor.

Projektledarens syn på kvinnornassituation

- Det saknas resurser som svarar mot hemlösa kvinnor med svår psykisk problematik i kombination med missbruk. Insatser och intresse har mest fokuserats mot män där kvinnor fått konkurrera med männen på deras villkor. Kvinnorna lever i en mycket svår situation där kvalificeringssystemet är sådant att de inte klarar av att "kvala in".

Socialsekreterarnas syn på hemlösa kvinnorssituation

- Situationen är den att kvinnorna far väldigt illa på ett sätt som inte männen gör.
- De blir fler och fler och innan de kommer till oss har det gått långt, de kan hålla sig dolda väldigt länge. Sedan blir de vräkta, därefter bor de hemma hos män eftersom det alltid finns män de kan bo hos. Kvinnorna är därför svårare att identifiera.
- De söker tyvärr inte hjälp på samma sätt, det betraktas som mer skamligt för en kvinna att missbruka. Dessutom har hon kanske fått barnen omhändertagna.
- Jag tror att kvinnorna, även av oss personal, ibland blir respektlöst bemötta, mer som prostituerade.
- När kvinnornas situation är sådan att de behöver skyddat boende använder vi Krinolinen, det är Länkarnas. Det är en verksamhet för både män och kvinnor, men vi använder oss också av Bandhagshemmet.
- Även hotellhemmet tar emot kvinnor, men det händer att personalen är bekymrad när det bor kvinnor där.
- Kvinnorna blir utnyttjade på olika sätt, prostituerar sig för att få droger, hemlösheten är bara toppen på isberget. Man har för hemlösa kvinnorna dragit ner verksamheter, stängt behandlingshem även avgiftningsavdelningen på Maria. Av de tolvstegsinriktade behandlingshemmen finns ett stort utbud, de andra som löpte under längre tid finns inte kvar. Det är ett glapp här. Ängsholmen, som finns, är mer ett skyddat boende för kvinnor.
- Svårigheten är att hitta behandlingshem för kvinnor.
- Det börjar bli större skillnader i samhället igen vilket påverkar situationen för kvinnorna.

- Utslagningen blir större, man har en annan attityd än man hade på sextio- sjuttitalet.
- Situationen är den att det är oerhört svårt att komma igen. Har man trillat av alla system, kanske blivit drogfri, skaffat sin första försökslägenhet, så är det sedan stopp. De kommer inte längre. Du kommer inte in på arbetsmarknaden utan "puttas" ut igen. Vägen är oerhört smal.

7.1.1 Sammanfattning - hemlösa kvinnors SITUATION

Sektionschefer, föreståndare, politiker och socialsekreterare är alla överens om att hemlösa kvinnor i Stockholm far oerhört illa och att de insatser som gjorts och görs har mest fokuserat på mäns behov. Kvinnorna har fått konkurrera med männen på männens villkor. En gemensam uppfattning är också att kvinnorna föraktas dels för att de är hemlösa men också för att de är kvinnor, man talar om det dubbla normbrottet. På högre tjänstemannanivå är man inte lika övertygad om att hemlösa kvinnor fått och får stå tillbaka för männens behov utan man är mer övertygad om att man nu är på väg att bygga ikapp. När det gäller kvinnors behandling så är man överens om att den är under all kritik, det finns inte ett enda behandlingshem i Stockholm, enbart för kvinnor. Men att Västbo stängdes råder det delade meningar om. Någon gör en jämförelse med den behandling personer inom omsorgen får, som inte klassas som självförvällat. Någon menar att om kvinnorna fick samma kvalitet på behandling skulle de klara sig bra. Kraven på hemlösa kvinnorna bedöms som orimliga.

7.2 Vilket BEHOV uppfattar man att hemlösa kvinnor har?

Samordnare på regeringsnivå, om hemlösa kvinnors *behov*

- Kvinnorna behöver något annat än tak över huvud, de behöver ett hem.
- Menar vi allvar med att det finns ett människovärde så måste det till åtgärder. De är ju faktiskt inte så många så det borde inte vara svårt att tillfredställa deras behov.
- De behövs generella generösa system som inte marginaliserar grupper. Behovet att bo är centralt, ett slags trappstegsboende med mål utifrån individuella behov. Kanske kvinnorna har ett större behov av att ordna ramar runt sitt boende, de har en spärr att hålla ihop dessa ramar så långt det nu går.
- Kvinnor har inget behov av en lära bo skola, det kan de redan.
- Kvinnor har inte samma sorts behov som män, vi måste röra oss på olika nivåer, men boendet är viktigt.
- Kvinnorna måste få hjälp att bryta med sitt gamla liv.

Politiker, socialborgarråd om hemlösa kvinnors *behov*

- Småskaliga lösningar där man separerar kvinnor och män både när det gäller missbruk och psykiskt sjuka.
- De finns också ett stort behov av fler läkarresurser så att det medicinska behovet tillfredställs.

Socialborgarrådssekreterares syn på hemlösa kvinnors behov

- Hemlösa kvinnor har ofta behov av ett extra skyddat boende, boende i små enheter med boendestöd.
- Boendet ska integreras i samhället runt om kring.
- Kvinnorna har behov av hjälp för sina psykiska besvär och sitt missbruk sedan behöver de stöd innan de går ut i eget boende.
- Vi måste titta på var och ens behov.
- Hemlösa kvinnor har inte behov av behandlingshem typ Västbo som det finns en hel rad av. De har behov av ett dubbeldiagnosboende, man har konstaterat att kvinnor med dubbeldiagnos är en väldigt utsatt grupp.

Högre chef på tjänstemannanivå, om hemlösa kvinnors behov

- Kvinnorna får de dom behöver och männen får det dom behöver. Det är en prioritering, varför ställa grupperna mot varandra. När det gäller behoven handlar det inte om skillnaden mellan män och kvinnors behov utan om människors.
- Tak över huvud är "basic" vare sig du är man eller kvinna. Finns det behov av Hvilan som har en beläggning på 58%. Om jag vore politiker skulle jag kunna undra varför inte hela resursen utnyttjas och ifrågasätta behovet. Så var det med Västbo med.
- Angående kvinnors speciella utsatthet handlar det om människor, jag kan se att det finns vissa generella skillnader, men man vet inte vilken sorts kvinna man har framför sig. En del kvinnor är mer manligt orienterade så att säga.

Chef på tjänstemannanivå och synen på hemlösa kvinnors behov

- Vi kan se att det finns ett stort behov av boende för hemlösa kvinnor. Det är riktigt illa för den svåraste gruppen kvinnor, alltså kombinationen missbruk/ psykisk sjukdom. Kvinnor har ett annorlunda behov av att "bo in sig" jämfört med män. De får flytta hela tiden från det ena till det andra i en kedja, det fungerar inte bra. I den här svåra gruppen är det nära nog ogörligt.
- Behovet är stort för kvinnorna, svårigheterna är större än någon vill tro. Det behövs trygga platser för kvinnorna eftersom många har blivit "spöade så in i vassen", de behöver skydd. Det är ett av skälen till att de är vagabonder.
- Kvinnorna har behov av att bli sedda, det blir de inte om man samkör i socialsekreterarkontakten. Då blir det mannens behov som tillgodoses till 99,9%.
- Kvinnorna ska arbeta med kvinnor. Jag hävdar att likheterna är större än skillnaderna, då kan man bygga på systerskap och förtroende, därmed kan man hjälpa kvinnorna till en kvinnlig identitet. Igenkännandet är viktigt, behovet av att vara lik någon annan. Men varje individ har sitt eget missbruk och ska utifrån sina behov behandlas för det.

Institutionschefens syn på hemlösa kvinnors behov

- Kvinnornas behov av behandlingshem är stort i Stockholm eftersom Västbo, det enda som fanns, har lagts ner.
- Kvinnorna har behov av behandlingshem i närmiljön.

- Det är så speciellt när det gäller kvinnor, det finns massor av behandlingshem för män, alla kan naturligtvis inte passa på ett och samma typ av behandlingshem. När det gäller kvinnorna ska ett behandlingshem passa för alla kvinnor. Gör det inte det så stänger man.
- Kvinnornas behov av missbruksvård har inte minskat bara för att det sker en total skrotning av all kvinnlig missbruksvård.
- Behovet är stort för bl. a. hemlösa kvinnor att få vård, 30% av kvinnorna på Västbo var bostadslösa, nästan alla var arbetslösa. Det är bara att dra igång, framför allt inte dra ner. Idag finns sådan kunskap så man vet vad som behövs för dessa kvinnor.

Projektleadarens syn på hemlösa kvinnors behov

- Kvinnorna har behov av egna boendelalternativ, egen vård/omvårdnad och behandling som utgår från kvinnors egna behov, normer och värderingar.
- Det krävs en trepartssamverkan mellan socialtjänst, allmänpsykiatri och beroendevården.
- Kvinnorna behöver en trygg miljö där det är tillåtet att misslyckas. De har behov av skydd och så länge kvinnorna inte hittar fram till skyddet som kan ersätta drogen eller ångesten så kommer drogen att vara skyddet.
- Långsiktighet och kontinuiteten är viktig, likaså behovet av att finnas med i ett sammanhang. Behovet av rutiner med mat, sömn och adekvat sysselsättning är fundamentala.
- Kvinnorna behöver ett bättre omhändertagande som i förlängningen ska leda till, ett liv värt att leva.

Härbärgesföreståndarens syn på hemlösa kvinnors behov

- Kvinnors behov är annorlunda än männens därför kan de inte behandlas på samma sätt som män.
- Manliga normer fungerar inte på kvinnor. Kvinnor har behov av att tala om sig som kvinnor, mammor och döttrar.
- De "boar in sig" här, fast de bara ska bo en eller några nätter.

Socialtjänstens syn på hemlösa kvinnornas behov

- Kvinnorna har behov av kontinuitet och att få gott om tid.
- De har behov av att vi "står kvar" att vi tar det lugnt och har distans. Kommer vi för nära så flyr de.
- Kvinnorna har behov av vård och behandling, långsiktiga lösningar, men Västbo stängdes. Avgiftsningsavdelningen på Maria är stängd sedan länge. Det behövs lågtröskelboende, Vale finns men det är hög tröskel för att få komma dit. Vi skulle ha behov av fler placeringar på behandlingshem, men det kostar.
- Kvinnorna har behov av "livets skola" det elementära, hur man går till posten, handlar hur man sminkar sig lagom osv.
- Kvinnor har stort behov av att bo in sig med kuddar, gardiner prydnadsgrejer mattor.
- Boendet har en annan betydelse för kvinnor, men ingen kan gå in i behandling utan boende.

7.2.1 Sammanfattning - Kvinnornas BEHOV

Politiker, föreståndare, sektionschefer och socialsekreterare menar att det behövs småskaliga lösningar där man separerar kvinnor och män, både när det gäller missbruk och psykiskt sjuka. Kvinnorna behöver ett extra skyddat boende, de behöver vård och behandling. Flera upplever det som en brist att Västbo stängdes, likaså att avgiftningsavdelningen på Maria stängde och att det saknas lågtröskelboende. Man menar att behovet av att bo är centralt. Kvinnor behöver ett hem där de kan "bo in sig", inte enbart tak över huvudet. De flesta tycker att kvinnor och män inte har samma behov därför måste man röra sig på olika nivåer. Långsiktighet och kontinuitet är viktiga ingredienser. Någon tycker att kvinnorna får det dom behöver och männen får de dom behöver och att det inte handlar om att ställa grupperna mot varandra. Det är en prioriteringsfråga. Tak över huvud är "basic", vare sig du är man eller kvinna menar en av cheferna och undrar varför man ska bygga ut fler enheter om de man har inte utnyttjas. Samma person påminner om att så var fallet med behandlingshemmet Västbo och att kvinnors speciella utsatthet handlar om människor. Från politikerhåll påstods att hemlösa kvinnor inte har behov av behandlingshem typ Västbo eftersom det redan finns en hel rad. Vad som också skiljer sig i fråga om kvinnornas behov är att man ute på fältet ser ett behov av "lära för livet skola" medan man som samordnare tror att kvinnorna redan kan detta.

7.3 Vilka insatser BÖR/SKA GÖRAS för hemlösa kvinnor?

Samordnare på regeringsnivå, syn på vad som bör/ska göras för de hemlösa kvinnorna

- Vi ska hitta nya former för att komma till rätta med hemlösheten men även analysera orsaken till hemlöshet.
- Kunskap är viktig, för att hitta varför kvinnorna blir hemlösa.
- Flera är eniga om att det finns samverkansproblem mellan organisationer och myndigheter t.ex. socialtjänsten, missbrukarvården, psykiatri och kriminalvården. Människor släpps ut från fängelse till hemlöshet.
- Det handlar inte bara om att bygga bostäder det handlar om att få ett hyggligare liv. Pengarna ska gå till projekt där vi ser att det här kommer vi att lära oss någonting utav, något som fortsätter efter vår tid.
- För bl.a. kvinnornas skull borde myndigheterna granska sitt arbete, socialtjänsten borde lära mer om bemötande och uthållighet. Lika så borde frivilligorganisationerna göra.
- Kommittén har klara direktiv, det ska finnas projekt på olika nivåer och olika syften med projekten. Kvinnorna ska få hjälp att bryta med sitt gamla jag. Vi ska hitta andra lösningar för kvinnor än för män.

Politiker, socialborgarrådets, syn på vad som bör/ska göras för de hemlösa kvinnorna

- Vi har i år avsatt 70 miljoner för hemlöshetsfrågor. Det ska vara ekonomiskt möjligt att hjälpa till att lösa problemet.
- Vi vill lyfta fram att det handlar om fler saker, att det inte handlar om en homogen grupp utan lika många individer som hemlösa. Människor som behöver vård och behandling måste få det. Det är en prioriterad fråga.

Socialborgarrådssekreterarens, syn på vad som bör/ska göras för de hemlösa kvinnorna

- Ett hem eller en mottagning för våldtagna kvinnor planeras i år eller nästa år. Vi har alltså anslagit mer pengar till operation kvinnofrid, det finns många aktörer med i den samverkan. Många hemlösa kvinnor har ofta utsatts för våld, fysiskt våld, inte minst invandrarkvinnor.
- Ett dubbeldiagnosboende ska bli för hemlösa kvinnor med missbruksproblem och som är i psykiskt dåligt skick.
- Vi planerar en hel del med frivilligorganisationerna, bl.a. några nunnor är intresserade av att arbeta med hemlösa kvinnor.
- Kvinnorna, som hamnat i hemlöshet, behöver ofta ett skyddat boende. Vi ska bygga upp små enheter för fem till tio personer, boende med boendestöd som ska integreras i samhället runt omkring.
- Vi måste hjälpa, till ett värdigare liv utifrån kvinnornas egna behov.
- För bl. a. kvinnornas skull måste utbildningen på socialhögskolan ses över.

Högre chef på tjänstemannanivå, vad som bör/ska göras för de hemlösa kvinnorna

- Det behövs boende för mycket psykiskt sjuka kvinnor som missbrukar.
- Sannolikt kommer frälsningsarmén att dra igång "Brinken".
- Samtal förs med "Moder Theresas systrar". Det är de viktiga objekten just nu.
- Det är inte självklart vad som ska göras, för vad är hönan och vad är ägget? Ur ett politiskt perspektiv har man ställt resurser till förfogande som inte utnyttjats, 25 miljoner förra året och 70 miljonerna står till förfogande i år. Tankar och idéer är inte färdiga ännu om hur man skulle kunna arbeta med förändring.

Chef på tjänstemannanivå, vad som bör/ska göras för de hemlösa kvinnorna

- Det bör ordnas boenden för den svåraste gruppen, kombinationen missbrukare och psykiskt sjuka. LVM är i princip verkningslöst för dessa kvinnor.
- Idag finns policydokument som säger att vi ska verkligen samarbeta, men det har inte kommit till stånd så bra som man önskat. Men det har blivit bättre. Vi håller på att jobba med det här att de psykiatriska insatserna är för korta. In på LPT, piller några dagar, någorlunda adekvata. Sedan får de en pillerburk i handen och skrivs ut till ingenting. Vi vet inte heller vart de tar vägen.
- Vi försöker tillskapa ett boende som på något sätt är anpassat till kvinnorna, som ska hjälpa kvinnorna att stanna kvar, med en väldigt låg kravnivå. Där man initialt inte ställer krav på drogfrihet, dessa kvinnor självmedicinerar nämligen.
- Ett metodutvecklingsprogram måste göras för denna svåra grupp som alla står handfallna inför. Vi har sökt från Länsstyrelsen och fått pengar för att arbeta med metodutveckling. Medlet ska vara boende i små enheter, sex - sju kvinnor. Det ska vara ett stödboende som ställer oerhörda krav på kompetens från personalens sida. Det blir likt ett behandlingshem fast det kallas boende, det blir kvinnans hem.
- Man kanske ska ifrågasätta behovet av härbärgen eftersom det inte är det som behövs. Det är kanske bättre med akutboende på annat sätt.

- Man ska kunna säga till kvinnorna att här ska du bo nu tills det ordnar sig på annat sätt. Kvinnorna vill ju känna sig hemma. Vi måste arbeta utifrån utgångspunkten att kvinnorna ska finnas på en plats.
- Kvinnorna ska ha sin egen socialsekreterare.
- Först och främst ska kvinnor arbeta med hemlösa kvinnor, det är viktigt eftersom kontakten bygger på systerskap och förtroende som ska hjälpa kvinnorna med sin kvinnliga identitet.
- Situationen är sådan att vi ska starta ett boende för några kvinnor det är klart, men vi har svårt med lokaler. Det ska ligga inom stadsdelarna och alla stadsdelar tycker att det är en lysande idé att vi gör något för de hemlösa kvinnor, bara det att i vår stadsdel tycker vi att osv.
- Att tillskapa ett boende från dessa 70 miljoner är en sak, en annan är att det ska sparas väldigt inom missbrukarvården. De biter sig själva i svansen.
- Vi har sökt pengar från de 70 miljoner som är avsatta till hemlöshetsprojekt men det är långa framkörningssträckor, det tar förskräckligt lång tid. Det har flyttats upp på något konstigt sätt i hierarkin.

Institutionschefens, syn på vad som bör/ska göras för de hemlösa kvinnorna

- Kvinnorna har inget eget behandlingshem, verkligen inte. Kvinnorna behöver kvalificerad behandling i närmiljön.
- Kvinnobehandling behövs, utifrån ett kvinnoperspektiv och med en kvinnlig personalgrupp. Det är bara att dra igång.

Projektledarens, syn på vad som bör/ska göras för de hemlösa kvinnorna

- Man bör arbeta fram metoder som på sikt leder till ett bättre omhändertagande för kvinnorna. Utgångspunkten ska vara kvinnornas egna uttalade behov och från kvinnopsykologisk och socialpsykiatrisk kunskap, och med ett långsiktigt perspektiv försöka hitta nya vägar att ge möjlighet för dessa kvinnor att leva ett drägligare liv.

Socialsekreterarnas, syn på vad som bör/ska göras för de hemlösa kvinnorna

- Alla hemlösa kvinnor som finns hos oss har fått sina barn placerade, de bär alla på en stor sorg som vi inte vet hur vi ska hantera, där bör göras något.
- Det är vård och behandling som behövs, men man drar ner för oss, stänger behandlingshem och avgiftningsavdelningen för kvinnor. Vi skulle behöva placera mer på behandlingshem, men det kostar.
- Vi ska starta små kvinnogrupper, där tjejer får tala med tjejer.
- Kvinnorna behöver kunskap i det mest elementära, hur man går till posten, hur man handlar, vardagssysslor helt enkelt.

7.3.1 Sammanfattning - vad BÖR/SKA GÖRAS för de hemlösa kvinnorna

Alla intervjuade är ense om att det bör och ska göras något för de hemlösa kvinnor som både har missbruksproblem och är i psykiskt dåligt skick. Det ska öppna ett s.k. dubbeldiagnos-boende för fem till sex kvinnor, där eventuellt Västbos lokaler blir aktuella. Flera tycker att kvinnor i första hand ska arbeta med hemlösa kvinnor, och att det behövs andra lösningar för kvinnor än för män. Kvinnoperspektivet är viktigt, eftersom kontakten bygger på bl. a. förtroende och ska hjälpa kvinnorna med sin identitet. Likaså att alla kvinnor ska ha sin egen socialsekreterare och inte samköra med mannen, om de är ett par. Enigheten är stor om att det finns samverkansproblem mellan organisationer och myndigheter. Några menar att socialtjänsten borde lära mer om bemötande och uthållighet, även granska sitt eget arbete. Socialborgarrådet menar att det har avsatts 70 miljoner kronor för hemlöshetsfrågor, det ska vara ekonomiskt möjligt att lösa problemet. Människor som behöver vård och behandling ska få det, det är en prioriterad fråga. Vad man inte är överens om är stängningen av Västbo behandlingshem för kvinnor. Socialsekreterare hade inte förstått att Västbo skulle stängas bara för att man inte tecknat avtal för upphandling av platser eftersom avtalet i sig inte binder någon till att tvingas utnyttja just Västbo behandlingshem. Västbo hade tidigare inte haft avtal med stadsdelarna men ändå varit det behandlingshem som haft högsta beläggning. Någon menar att Västbo blev spjutspetsen i den politiska markeringen, att man inte vill ha institutioner inom kommunen, ett borgerligt drag. Några förvånas när kunskapen finns och vi vet vad kvinnorna behöver, men man ändå drar ner på vård och behandling. Från högre chefsnivå ställer man sig frågande till om förvaltningarna gjort sitt eftersom man från politiskt perspektiv ställt resurser till förfogande som inte utnyttjats. Man menar att diskussionen inte blir alldeles enkel då om man försöker hävda att inte politikerna gjort sitt.

7.4 Finns en TILLTRO till varandra mellan politiker och chefer/ tjänstemän inom socialtjänsten?

Samordnaren på regeringsnivå *tilltro* mellan politiker och chef/tjänstemän inom socialtjänsten

- myndigheter måste granska sitt arbete, de måste ha en samverkan. Socialtjänsten måste lära mer om bemötande, de måste få mer stöd, alla måste få kunskap. Socialtjänsten måste lära sig uthållighet

Socialborgarrådssekreteraren, *tilltro* mellan politiker och chefer/tjänstemän inom socialtjänsten

- Vi har den inställningen att vi går ut och informerar, boende, företag alla som är inblandade, vi måste svara på allmänhetens frågor.
- Vi tror på det dom gör, vi måste tro på det. Det handlar om attityder.
- Hemlösheten är socialborgarrådets hjärtefråga, och här behövs samverkan. Man borde få lön efter hur man bygger på sin utbildning och specialiserar sig.

Högre chefen på tjänstemannanivå*tilltro* mellan politiker och chefer/tjänstemän inom socialtjänsten

- Kunskapen ökar för fler professionella arbetar med frågan och för att det finns en organisation för det. Kvinnorna var borta ett tag men nu bygger man ikapp, det är jag övertygad om.
- Det verkar råda en stämning om att politikerna inte menar allvar, kritiken är inte rättvis. Stämningarna om tilltro är intressanta. Den bristande tilltron och vad den beror på, och den okunskap man har om beslut är också intressanta. Folk tycker ibland till utan att veta, men ibland vet dom. Man tycker besluten är fel utifrån den världsbild man själv har. Det gäller att hålla isär det där.
- Hemlöshet blir ingen högprioriterad fråga för cheferna ute i en stadsdel där det kanske rör sig om några få hemlösa men där det finns många andra tunga problem.
- Jag vill påminna om kvinnosektionen och vad den har skapat för kvinnorna och ställa det mot ett sånt uttalande som att inget görs för hemlösa kvinnor. Men det kan göras mer för kvinnorna. Att tala om känslor, vad grundar det sig på för fakta.
- Dialogen mellan de som är verksamhetens ansvariga är viktig, deras bedömning av vad deras stadsdel kan göra och inte kan göra är också viktig. Även vilka behov som kan tillgodoses eller inte tillgodoses. Det ska blir synliggjort i deras rapport, det är också viktigt. Vi behöver en runda med stadsdelarna för att diskutera hur de jobbar med frågorna, vilka behov de kan tillgodose och vilka de inte kan tillgodose.
- Om man ska göra en kritisk analys av hur resurserna utnyttjas så måste man titta på hur man använder resurserna, hur de är utformade, har de rätt innehåll, adekvat personaluppsättning osv.

Chefen på tjänstemannanivå*tilltro* mellan politiker och chefer/tjänstemän inom socialtjänsten

- Vi är en av få som tar ett ansvar, som ser kvinnorna. Ute på stadsdelarna ser de några enstaka, spridda då och då.
- Av ren okunskap är det lätt att hamna fel, de förstår inte digniteten. I fantasin är det svårt att förstå, det man inte varit i närheten av.
- Chefsnivån har betydelse för tilltron, som närmaste chef är jag så involverad. Här arbetar bara kvinnor, vi arbetar medvetet utifrån ett kvinnoperspektiv. Vi arbetar annorlunda på många vis. Vi tillåter oss att inte vara så strukturerade, vi har ingen dagordning på våra möten, bara några punkter. Vi skriver på ett blädderblock det vi vill ta upp, sedan sätter vi igång och pratar och pratar. Därefter går vi igenom vad vi pratat om och bockar av. Det gör inget att frågor går i varandra, det är inget hinder, vi fixar det. Var och en ska ha möjlighet att tycka till hos oss. Själv står jag för mycket information. På det sättet, vi lägger upp ett möte på, har jag aldrig varit med om att män gör.
- Jämför jag oss med den ledningsgrupp jag är med i, så har dom en väldigt manlig ordning. Där står ämne, vem som ska prata, om det ska vara diskussion, tiden. Det finns inte utrymme för spontanitet, man ska begära ordet, vänta på sin tur, och när jag väl får ordet har det jag tänkt säga inte någon vidare betydelse, tillfället gick förlorat.

- En del tror att hemlösa kvinnor som prostituerar sig en gång gjorde ett val, som om de valde mellan att bli läkare, prostituerad eller lärare, men valen är inte sådana.
- När det gäller tilltro till makten så finns det en del okunskap ute på stadsdelarna. Man möter män och kvinnor tillsammans, kvinnorna ska ha sin egen socialsekreterare.

Institutionschefen, *tilltro* mellan politiker och chefertjänstemän inom socialtjänsten

- Kvinnoforums skrivelse om hur upphandlingen gick till säger en hel del. I det läget var jag inte med men när det blev tal om nedläggning gick jag tillsammans med personalen in kraftfullt. Nu var det på en annan nivå, det handlar nu om att kvinnobehandling behövs. Socialsekreterare började höra av sig och säga att de inte förstått att avtalet skulle påverka Västbos framtid, de förstod inte att det skulle få dom konsekvenserna, att det bara läggs ner. Jag tror att Västbo blir spjutspetsen i den politiska markeringen att man inte vill ha institutioner inom kommunen, ett borgerligt drag. Politikerna skulle lika gärna kunnat gå in med en politisk styrning och beordra att Västbo ska fortsätta men med krav på omstrukturering och att alla stadsdelar ska vara med där. Med den erfarenhet jag har av att arbeta med kvinnor ser jag, som skattebetalare, vilka enorma summor detta kommer att kosta. Vi har kunskap och vet vad dessa kvinnor behöver.
- Västbo fick högsta kvalitetspoäng men de mest ekonomiska anbudet antogs vid upphandlingen. Man tittade inte på vad man fick för pengarna. Det här är en politisk sak, att inte vilja teckna avtal är konstigt i sig eftersom ett avtal inte binder någon. Skrivs ett avtal med Västbo betyder det inte att stadsdelarna måste placera där.
- Kvinnornas situation är den att de hamnat i en politisk brännpunkt, där socialborgarrådet kan säga "titta, här finns ju ett dubbeldiagnosboendet för kvinnor, ett Västbo i annan form. Fast sanningen är den att detta endast innebär boende och beslutades för ett år sedan, så det har inget med Västbos nedläggning att göra.

Projektledaren, *tilltro* mellan politiker och chefer/tjänstemän inom socialtjänsten

- Hittills har inte adekvata insatser kunnat erbjudas kvinnorna, de ses ofta som besvärliga både inom sjukvården, kriminalvården och socialtjänsten. Man skuldbelägger faktiskt dessa kvinnor.

Socialsekreterarna, *tilltro* mellan politiker och chefer/tjänstemän inom socialtjänsten

- Vi litar inte alls på ett sådant uttalande som att hemlösheten ska vara borta till år 2000.
- Att bygga upp jättestora härbärgen är inte rätta lösningen, det är nog inte där skon klämmer. Att sova på toaletter och i trappuppgångar är inte det stora problemet utan det behövs vård och behandling, långsiktighet. Det var lättköpta poäng från politiskt håll.
- Behandlingshemmet Västbo har stängts, de har dragit ner på avgiftningsavdelningar.
- Vi får ibland pekpinnar om att vi lägger mycket av budgeten på boende, många vård dygn, men vi tycker att det är en förutsättning för att vi ska kunna arbeta med en människa. Då kan man inte bo i en trappuppgång. Vi skulle mycket mer vilja placera på behandlings-hem, men som sagt, det kostar. Det märks verkligen att det blivit regimskifte, vi ska nu slås ihop med en annan stadsdel.

- Kristina, socialborgarrådet, talar mycket om narkomaner och hemlösa men vi märker inget konkret av det hon säger. Det pratas en hel del men det dras ändå ner på resurserna. På ytan kan det ges sken av att det görs väldigt mycket. Det som sägs är politiska floskler.
- Ett litet ställe för kvinnor med dubbeldiagnoser är på gång.
- Om kvinnorna kan lita på politikerna är en konjunkturfråga, men man drar ner på deras verksamhet.
- Under de tjugo år jag arbetat har vi pratat om kvinnornas specifika problem men det har inte hänt så himla mycket. De blir fler och fler.

7.4.1 Sammanfattning - finns det en TILLTRO mellan politiker och chefer/tjänstemän inom socialtjänsten.

Samordnaren på regeringsnivå anser att myndigheter måste granska sitt arbete och att alla måste få kunskap. Socialtjänsten måste lära mer om bemötande och lära sig uthållighet. De måste ha en samverkan.

Socialborgarrådssekreteraren säger att hela kåren behöver uppbackning, vi är bekymrade. Utbildningen på socialhögskolan ska ses över.

På högre tjänstemannanivå menar man att kunskapen ökar för att fler professionella arbetar med frågan och för att det finns en organisation för det. Kvinnorna var borta ett tag men nu bygger man ikapp, det är de övertygad om. Stämningarna om tilltro är intressanta, att politikerna inte menar allvar och att kritiken inte är rättvis. Den bristande tilltron och vad den beror på, och den okunskap man har om beslut är också intressanta. Samma person säger att folk ibland tycker till utan att veta, men ibland vet dom och att man tycker besluten är fel utifrån den världsbild man själv har. Hemlöshet blir ingen högprioriterad fråga för cheferna ute i en stadsdel där det kanske rör sig om några få hemlösa men där det finns många andra tunga problem.

Chefen på tjänstemannanivå menar när det gäller tilltro till politiker, socialsekreterare och andra tjänstemän att det är svårt att i fantasin förstå det man inte varit i närheten av, att förstå digniteten. Hon menar att när det gäller tilltron till chefen, som närmaste chef, är man så involverad. Sektionschefen säger att en del tror att hemlösa kvinnor som prostituerar sig en gång valde denna situation som om de valde mellan att bli läkare, prostituerad eller lärare.

Institutionschefen menar att när det gällde behandlingshemmet Västbo kunde politikerna lika gärna gå in med en politisk styrning och beordra att Västbo ska fortsätta men med krav på omstrukturering och att alla stadsdelar ska vara med. Det mest ekonomiska anbudet antogs, man tittade inte på vad man fick för pengarna. Kvinnorna har här hamnat i en politisk brännpunkt.

Socialsekreterarna tycker inte att man satsar på det som det verkligen finns behov av. Det var lättköpta poäng från politiskt håll när de talade om att bygga härbärgen. Om kvinnorna själva kan lita på politikerna är en konjunkturfråga, men nu drar man ner på deras verksamhet. Någon sa att hon arbetat i tjugo år och man har alltid pratat om kvinnornas specifika problem, men det har inte hänt så mycket, de blir fler.

Projektledaren säger att kvinnorna ses många gånger som besvärliga både inom sjukvården, kriminalvården och socialtjänsten, man skuldbelägger dessa kvinnor, som behöver vård.

8 Analys och slutdiskussion

Min ansats har varit att, mot slutet av mitt arbete, kunna lyfta fram förhållningssätt och mönster jag kunnat urskilja utifrån intervjumaterialet. Förhållningssätt och mönster som kan ha betydelse för om hemlösa kvinnor kan få adekvata insatser tillgodosedda för egen del.

Jag vill först påminna om frågeställningarna och problemformuleringen i mitt arbete. Jag kommer i slutdiskussionen att lägga in mina egna tolkningar utifrån mitt insamlade material.

Mina frågeställningar:

- Hur ser politiker på hemlösa kvinnors situation och behov?
- Vad anser politiker/partier bör göras för hemlösa kvinnor?
- Hur ser olika tjänstemän inom Stockholms socialtjänst på hemlösa kvinnors situation?
- Vad anser tjänstemän inom Stockholms socialtjänst att de hemlösa kvinnorna behöver?
- Vilka insatser för hemlösa kvinnor planeras av Stockholms stad?
- Vilken tilltro har tjänstemän, inom Stockholms socialtjänst, på att adekvata insatser och boendemöjligheter för hemlösa kvinnor kommer att genomföras?

Min problemformulering:

- Jag vill studera den boende- och behandlingssituation som de hemlösa kvinnorna i Stockholm befinner sig i och varför det sker så lite konkret arbete för denna grupp, både historiskt och idag. Jag vill även se om det finns några konkreta exempel på hur man vill förändra detta förhållande.

8.1 Kvinnan - en egen världsmodell

Att vara kvinna är något helt annat än att vara man. Vi kvinnor har alldeles specifika egenskaper som menstruation, fertilitet, graviditet, förlossning, moderskap, klimakterium, o.s.v. Vi besitter en alldeles egen världsmodell. Vi fostras till att vara vårdare, omvårdare och till att ge mer än vi tar. Vi förväntas många gånger göra avkall på oss själva till förmån för andra. Vi definieras än i dag genom våra relationer, den goda dottern, modern, hustrun och älskarinnan. Mannen får sin status genom det han producerar, något han själv skapar. Inte undra på att han så gärna vill skapa sin alldeles egen kvinna. Det går alltså inte att vara nog tydlig i att vi kvinnor fostras till att göra avkall på oss själva, och att vi definieras genom våra relationer. Det kan handla om en önskan om tillhörighet och att få vara någon i ett sammanhang. Det är inte svårt att förstå att hemlösa kvinnor döljer sin hemlöshet genom att bo hemma hos männen och pysslar om dom, fastän männen gör dem så illa. Vi tror många gånger att hemlösa kvinnor föraktar "Svenssonlivet" och en del tror att hemlöshet handlar om frihet. Verkligheten är den att de vill inget hellre än att ha det som vi, en bostad, diska, handla, sköta snoriga ungar o.s.v.

8.2 Kvinnans undangömda plats

Allt sedan kommunens första härbärge för hemlösa kvinnor stängde i början av 1900-talet, till förmån för platser för männen, har utvecklingen fortsatt på samma sätt. Hemlösa kvinnor har

fått stå tillbaka eller konkurrera med hemlösa män på mäns villkor. Att man då inte hade förmågan att se hemlösa kvinnors behov kan vara svårt att ha synpunkter på, men en förklaring sägs vara att kvinnorna inte fanns med i politiken, vilket innebar att de inte heller fanns med på beslutsarenan. Men hur ska kvinnornas fortsatta undanskymda plats förklaras. Tjugo år senare, när frälsningsarmens kvinnohärbärge lades ner, var det ingen som lyssnade till de kvinnliga ledamöterna, som menade att det måste finnas särskilt boende för kvinnor.

Fyrtio år därefter, 1960, lyfte Professor Inghe fram ett åtgärdsprogram som än en gång bl a föreslog att kvinnorna måste få sina behov tillgodosedda, eftersom de for så oerhört illa. Idag, ytterligare fyrtio år senare, presenteras ännu ett åtgärdsprogram som inte skiljer sig nämnvärt från det som föreslagits under nästan ett sekel.

Vad professor Gunnar Inghe konstaterade 1960, efter sin undersökning av kvinnorna på Spjutet, var att hemlösa kvinnor var i behov av insatser på olika nivå. Deras individuella problematik skulle vara avgörande för insatsen. Sedan dess har hoppet funnits om en förändring i attityden till åtgärder för hemlösa kvinnor. Inghe menade att det inte finns *någon* kvinna som frivilligt går in i en hemlöshet, med den djupa problematik det innebär.

Tyvärr blev inte professor Inghe önskan uppfylld. Istället tillkom 1971 en institution för hemlösa kvinnor, Ängshöjden, med 150 platser. Där uppstod det ganska snart stora problem. Bara något år efter starten var man tvungen att öppna Ängshöjden även för män, eftersom antalet hemlösa kvinnor, som sökte sig till Ängshöjden inte var tillräckligt stort. 1975 ändrades verksamheten och blev ett korttidshem med 50 platser. Problemen på Ängshöjden kvarstod. Avveckling påbörjades, man letade med ljus och lykta efter ersättningslokaler. 1979 stängdes Ängshöjden. Av institutionens 150 platser, blev det 11 ersättningsplatser på Västbo.

8.3 Samlad kunskap

För kvinnornas del fanns det, vid den här tiden, "kvinnobyrå" som låg organisatoriskt under nykterhetsnämnden. Denna enhet stängdes 1972. För männens del startades, inom kommunen, 1968 "specialbyrå för män". Anledningen till öppnandet var att man ville ha en överblick över den verksamhet som bedrevs för män. Den tanken hade inte varit så dum att ha även för hemlösa kvinnor, eller var det så illa att man inte ville se problemet.

Så har det fortsatt, över tid, hemlösa kvinnors behov har ifrågasatts. Innan Hvilan öppnade 1983 fanns under perioden 1979 - 1983 ingenstans att "ta vägen" för hemlösa kvinnor. Kvinnorna for oerhört illa, inhysta på manliga härbärgen som Skrubba och Monumentet. Det var och är inte okänt för någon, som på något sätt i sitt arbete har kontakt med hemlösa kvinnor, att de våldtas och misshandlas på både härbärgen, bostadshotell och inackorderingshem, där kvinnorna måste konkurrerar med männen om platserna.

Idag lever hemlösa kvinnor i samma förnedring och utsatthet som tidigare. Det är anmärkningsvärt, eftersom det finns en enormt stor och en delvis samlad kunskap om hemlösa kvinnors situation, deras behov, vad de önskar sig i insatser, deras tilltro till politiker, chefer och tjänstemän inom socialtjänsten. Det finns beskrivet av kvinnorna själva i intervjuer i flera C-uppsatser, likaså i rapporter och avhandlingar som redan är omnämnda i min uppsats. Alla socialsekreterare som arbetar med hemlösa kvinnor får dagligen berättat för sig om kvinnornas

svåra situation, även de frivilliga organisationernas personal har denna kunskap. Kvinnorna är, tydligt och klart, besvikna på samhället som inte lyssnar när de berättar om sin utsatthet.

8.4 Dagens behov och dagens åtgärdsprogram - skiljer sig inte då och nu

Alla jag har intervjuat berättar om boendets och behandlingens betydelse för hemlösa kvinnor. Flertalet är överens om att bo och att "bo in sig" har en annan och är av större betydelse för hemlösa kvinnor, än för män. Någon berättade om hur kvinnorna packar upp sina påsar även om de bara ska bo en natt på härbärgat. Det finns en enad skara, ute på fältet, som är övertygade om att insatser på olika nivåer, när det gäller boende och behandling, skulle vara en adekvat åtgärd, som på många sätt skulle gynna kvinnorna. Det finns ett boendeprogram, som godkändes i kommunfullmäktige 1997. Där föreslås en utbyggnad av små boendeenheter, försökslägenheter, kollektivboende och en boendestödsverksamhet. Boendeprogrammet föreslår tillika enheter speciellt utarbetade för att uppfylla hemlösa kvinnors särskilda behov.

I Stockholms budget för 1999 säger socialborgarrådet, Kristina Axén Olin, att från politikerhåll har man gjort det ekonomiskt möjligt att få bort hemlösheten. *"Det är viktigt att utbyggnad av boende med olika nivåer och typer av stöd sätts igång. Bostäder för psykiskt sjuka och en fungerande missbruksvård är en förutsättning för att många av de hemlösa skall ha en chans att komma ur sin svåra situation. Olika grupper av hemlösa har olika behov. Det måste finnas tillräckligt med platser för den ökade gruppen hemlösa kvinnor"*. När det gäller frivilligorganisationernas insatser säger hon att *"...dessa måste stödjas. Det finns en kraft i det ideella arbetet som inte kan ersättas av något annat. Vi vet att många utslagna undviker kontakt med sociala myndigheter. Genom frivilligorganisationen kan flera hemlösa nås och få en sängplats, ett mål mat, möjlighet att duscha och någon medmänniska att tala med. Frivilligorganisationerna kan också med sitt ideella engagemang motivera människor att försöka komma ur sina problem"* (Socialborgarrådet Kristina Axén Olin, www.stockholm.se/budget. Socialroteln 98-12-05).

8.5 Vad har konkret hänt

Vad har då dagens politiker och tjänstemän att erbjuda de hemlösa kvinnorna, som idag uppgår till 25% av totala antalet hemlösa?

Konkret, för hemlösa kvinnornas del, har man stängt Västbo, Stockholms enda behandlingshem för kvinnor. Istället ska Västbos lokaler användas till ett boende för sex - sju hemlösa kvinnor med stort omsorgsbehov. En alldeles nödvändig insats. Vad som är svårt att förstå är att kvinnorna måste lämna ifrån sig möjligheten till kvinnospecifik behandling i Stockholm, för att några andra kvinnor ska få ett boende. Om nu sju kvinnor får ett väl genomarbetat och adekvat boende, vilka insatser och åtgärder planeras då för de resterande 662 hemlösa kvinnor i Stockholm?

8.6 Kvinnorna kryper under huden

Jag kan inte låta bli att redan nu "slås" av tanken att det kanske inte spelar så stor roll vad politiker och tjänstemän har för uppfattning om hemlösa kvinnors situation, behov och insatser. Vågar man inte närma sig den hemlösa kvinnans specifika problem som kvinna och samtidigt som tjänsteman ha insikt om den makt man besitter som myndighetsperson kommer man aldrig att lyckas att mobilisera dessa kvinnor. Någon beskrev att kvinnorna "kryper under huden" på ett annat sätt än män. De som arbetar med dessa kvinnor beskriver också att de ofta tar kvinnornas problem med sig hem, efter dagens slut. En annan tjänsteman menade att det mer handlar om oss själva, vilka känsliga knappar vi tillåter kvinnorna att trycka på.

Det kanske är så att kvinnor hemlöshet berör oss så starkt att vi inte kan handskas med den. Det väcker förbjudna känslor som "- Skyll dig själv" eller "- Ryck upp dig". Flera av tjänstemännen jag intervjuade menade att hemlöshet kan drabba vem som helst, och att det sedan går fort utför. Utsattheten kommer för nära.

Politikerna tycker att det finns anledning att titta på utbildningen på socialhögskolan, eftersom de är bekymrade över den okunskap som finns ute på fältet. Jag håller verkligen med om att utbildningen behöver ses över. Där saknas en kontinuerlig och ständigt återkommande dialog, som ska pågå under hela studietiden, om vår människosyn. En diskussioner där meningen är att vi ska utvecklas i vårt tänkande. Det är bättre att vi lär känna oss själva under utbildningen i stället för att överrumplas av "egna reaktioner" när vi sitter mitt emot klienten. Att se över socialhögskolans utbildning kommer i sin förlängning givetvis att gynna hemlösa kvinnor.

8.7 Vad krävs för att dessa kvinnor ska få adekvat hjälp?

Vilka kriterier måste hemlösa kvinnor uppfylla? Kan de komma längre ner på samhällets trappa? Räcker det inte med att man som hemlös kvinna redan är på samhällets botten och säger "- Mig trampar de inte bara på, jag har fåan i mig fotspår i ansiktet".

Fattar myndigheter sina beslut till åtgärder enbart på statistiken, på de outnyttjade platserna som finns på härbärgen och behandlingshem eller låtsas man helt enkelt att problemet inte finns? Tycker man att problemet ligger mer hos kvinnorna själva och därför fransäger sig ansvaret? Hemlösheten blir därmed ett individproblem, inte ett samhällsproblem.

Walter Korpi menade i sin fattigdomsforskning att det var den ojämlika fördelningen av resurser i samhället som gjorde det möjligt för fattigdom att uppstå. När en individ hamnar på samhällsstegens sista trappsteg så har han färre möjligheter att lösa sina problem. Den situationen är hemlösa kvinnor i. De har inte egna möjligheter att lösa sina problem själva. Samhället där emot, har en skyldighet att ställa upp på kvinnorna..

Vid ett intervjutillfället undrade jag om man inte från ledningens sida var bekymrad, eftersom varken de hemlösa kvinnorna eller de som arbetar med kvinnorna litar på "dom som bestämmer". Representanten för ledningen menade att bekymret inte var ledningens utan det handlade mer om att de som arbetar med kvinnorna inte alltid vet vad de pratar om. De har inte, menade man, tagit till sig av den kunskap och information de tilldelats. Det förvånar mig vilken tanklöshet och aningslöshet som ligger bakom ett sådant uttalande. Hur kan det komma

sig att man som chef inte ha förmåga att se sig själv i ett sammanhang. Frågor och förhållningssätt som man vill ska få fäste i en arbetsgrupp måste ständigt hållas levande. Misslyckas man med detta som chef, är det viktigt att förstå att man är en del av misslyckandet.

Roine Johansson benämner i litteraturen socialsekreteraren som "gräsrotsbyråkrat". Han beskriver deras speciella arbetsroll, att dels ha direktkontakt med sin klient och tillgodose dennes behov så långt det är möjligt, samtidigt ha en bundenhet till både den yttre och den inre organisation man tillhör. Risker finns att verkligheten kommer för när och att jag som byråkrat måste ta ställning. Vilken syn har jag på klienten framför mig och vilken är min bedömning om vilka behov som ska tillgodoses. Vilken syn har jag på den egna organisationen och vilken tilltro har jag till den. Jag står med makten och beroendet och balanserar där det hela tiden gäller att ta ställning. Min känsla riskerar att störa kravet på professionellt agerande.

När det gäller vård och boende menade samma representant för ledningen att det som finns, utnyttjas dåligt och då är det inte självklart att bygga ut med fler platser. Om boendet handlar om att bygga fler härbärgesplatser så förstår jag tanken med att inte bygga ut, eftersom kvinnorna ganska tydligt i många år signalerat (genom att bl a inte utnyttja härbärgena) att det är ett "riktigt" boende de önskar sig. Två rum och kök, precis som du och jag. Kvinnorna är väl medvetna om samhällets normer och värderingar och önskar inget hellre än att ha det som "Svensson". Men flertalet inser ändå att de inte klarar sig själva utan behöver stöd och hjälp från samhället sida.

8.8 Kvinnobehandlingen skrotad i Stockholm

När det handlar om vård och behandling är alla överens om att den för de hemlösa kvinnorna är under all kritik. Alla är överens, utom från politikerhåll och från högre tjänstemannanivå, där menar man att det finns flera alternativ till behandling för hemlösa kvinnor i Stockholm. Sanningen är faktiskt den att det inte finns något behandlingshem alls i Stockholm för kvinnor, sedan Västbo stängdes. Problemet med det är inte enbart att hemlösa kvinnor frånges möjligheten till adekvat vård och att kvinnorna lider, en enorm kunskap går även förlorad. Andelen hemlösa kvinnor som behandlades på Västbo var 30%.

Kvinnorna lider idag med den utsatthet som de befinner sig i. I förlängningen finns det naturligtvis en risk att det kommer att kosta skattebetalarna i Stockholm en hel del. All forskning från senare år har visat att det är den långsiktiga behandlingen som ger bästa resultat för kvinnornas del. Den möjligheten har nu frångänts kvinnorna, vilket kan innebära att när de väl kommer in akut för behandling är de i så dåligt skick att ingen adekvat hjälp finns att tillgå.

Från stadsdelsnämndernas sida förstod man inte att konsekvenserna av att man inte skrev något avtal med institutionen innebar en nedläggning av behandlingshemmet Västbo. Institutionen var en av få vars verksamhet redovisade ett positivt resultat 1996.

Oavsett om Västbo finns eller ej kan man, utifrån hemlösa kvinnornas situation, tydligt se att det finns en stor diskrepans mellan lag och verklighet. Grundlagen säger att all makt kommer från folket, vilket borde innebära att politikerna inte kan bestämma allt. Socialtjänstlagen, tar upp begrepp som självbestämmande och goda levnadsvillkor men verkligheten ser helt annorlunda ut. I januari 1998 förändrades socialtjänstlagen genom att rätten att överklaga

beslut om bistånd (genom förvaltningsbesvär) togs bort för bl.a. missbruksvård. Det innebar naturligtvis en försämring för de hemlösa kvinnorna. Kommunerna, som har spartvång, kommer självklart att bli än mer restriktiva, när de inte har skyldighet att ge bistånd till missbruksvård. Under hela 90-talet har man i kommunerna mer och mer gått över till öppenvård för att det inte finns bevis för att institutionsvården ger bättre resultat. För hemlösa kvinnors del innebär detta en försämring. Det blir svårt att passa tider, ringa på telefontider o.s.v. ja, kanske en ren omöjlighet när man inte ens har en telefon.

Om det nu är så att makten bedömt att det inte behövs någon kvinnospecifik behandling är det svårt att förstå att man samtidigt skriver avtal med två nya verksamheter, Ellen i Norrköping och Västerby på Gotland. Ellen har haft Västbo som modell under utvecklingsfasen med personalen från Västbo som utbildare. Att skriva avtal med Västerby, en verksamheten som inte ännu har startat, är än mer anmärkningsvärt.

8.9 Lite teori

Gaventa menar, utifrån andra dimensionen av maktbegreppet, att det är den som redan är privilegierad som bygger upp hindren. De kan dessutom behålla sin position genom att göra s.k. icke- beslut och på så sätt bestämma att vissa frågor inte ska komma med på "dagordningen" eller på beslutsarenorna. Roine Johansson påminner i sin bok " Vid byråkrats gränser" om vikten av att titta på vad som händer inne i en organisation när t ex ekonomin stramas åt, hur handlingsutrymmet kan påverkas. Varje organisation har sitt eget liv med sin egna hierarki. Freire menar att det är medvetandegörandet som ger oss människovärde och att det är en myt att tala om de förtrycktas naturliga underlägsenhet. Det är alltså förtryckarna som slår till så hårt så att myterna blir sanna för oss. Enligt Freire så är det inte makten från överheten som befriar oss och gör oss medvetna om vår situation utan det är makten från svagheten som kan befria oss, eftersom den makten är mycket starkare.

Hos en högt uppsatt cheftjänsteman i Stockholm låg det stora tveksamheter till att kvinnorna har speciella behov. Detta bekymrar mig, eftersom en person, i en sådan högt uppsatta position, bestämmer över hur, vad och vilka frågor som ska lyftas fram på "dagordningen".

Det är inte självklart att det är positivt för de hemlösa kvinnorna, på det sätt hemlösheten "hängs ut" idag. Konsekvensen kan bli att kvinnorna istället drar sig undan ännu mer. De vill inte bli blandade med hemlösa män som beskrivs som "snuskgubbar", våldsmän, galningar och pedofiler. Syftet kan vara uppenbart. Detta är ännu ett sätt att bli av med problemet genom att behovet döljs.

8.10 Var det så illa som jag befartat?

Har det och sker det för lite konkreta åtgärder för de hemlösa kvinnorna både ur boende- och behandlingsperspektiv? Svaret blir tveklöst ja! Knappast något! Några konkreta exempel av mer omfattande och genomgripande karaktär finns inte heller att skåda i framtiden.

Teorin, mitt intervjumaterial och den historibeskrivningen från dåtid till nutid, samt beskrivning av de framtida planerna i Stockholms kommun, gällande de hemlösa kvinnorna, tala sitt eget

och entydiga språk - inget har eller kommer att hända. De krafterna som styr den kommunala verksamheten är större än viljan att nå en förändring för denna utsatta grupp. Även inom kommunen har det och blir det de hemlösa kvinnorna som sist får sina rättigheter tillgodosedda. Någon förbättring är inte att skåda inom den närmaste framtiden och ingen vet om det någonsin kommer att ske.

Politiker och tjänstemän:

- har kunskap, i stort sätt,
- vet situationen,
- vet vad man vill göra,
- vet vad man behöver göra,
- saknar dock viss tilltro till varandra.

Av alla de förslag som nu lagts fram i Stockholms kommun och som delvis bygger på kunskapgrund verkar det inte vara så många som kommer att nå ända fram till en beslutad åtgärd.

Således har hypotesen, jag haft, tyvärr besannats! Socialtjänstens insatser i Stockholm, för hemlösa kvinnor är bristfällig och de åtgärder som planerats är inte tillräckliga på något sätt. Mer ett synbart spel för gallerierna än ett konkret handlingsprogram. Dessutom är jag övertygad om att enbart få av förslagen kommer att medföra ett positivt resultat för de hemlösa kvinnorna.

Vad krävs för ett det ska hända något konkret för de mest utsatta i samhället (de hemlösa kvinnorna)? Kanske är det så att först när kvinnorna utgör ett hot mot etablissemangen (antingen genom en än mer växande skara eller genom att de förstör och vandaliserar) eller gruppen blir en avgörande väljarkår kommer avgörande satsningar att göras för denna grupp. Innan dess kommer vi förmodligen inte att se några förändringar.

Vad är det som får kvinnorna att stå ut, att år ut och år in leva med denna förnedring? Styrkan hos dessa kvinnor måste vara enorm. Det är slöseri med resurser att inte använda kvinnornas "bångstyrighet", som man beskriver att kvinnor har, som en kraft för att nå frid, kvinnofrid. Eller kanske är det så att det vore livsfarligt att släppa denna kraft lös.

"kvinna och dessutom hemlös... vilket öde!"

Litteraturlista

- Beijer, U. (1998): Hemlösa kvinnor i Stockholm. FOU-rapport 1998:7. Stockholm.
- Freire, P. (1975): Pedagogik för förtryckta. Falköping: Gummessons.
- Finne, E. (1999): 1997 års kartläggning, statistik över hemlösheten i Stockholm. FOU-rapport, opublicerad.
- Gaventa, J. (red. Petersson)(1989). Makt och deltagande. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Hanström, M-B (1991): På glänt? Bostad- och boendeförhållanden för kvinnor med missbruksproblem. Stockholm: Bygghälsningsrådet.
- Hirdman, Y. (red Petersson)(1989). Makt och kön. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Isaksson, K. Norman, J. & Svedberg, L. (1978): Överlevnadsstrategier bland hemlösa och socialt utslagna. Nacka: Tidens förlag.
- Johansson, R. (1997): Vid byråkratins gränser. Lund: Arkiv förlag.
- Järvinen, M. (1992): Hemlöshet i Norden. NAD- publikation nr 22. Helsingfors: Nordiska Nämnden för Alkohol-och drogforskning.
- Korpi, W. (1979): Fattigdom i välfärden. Stockholm: Tidens förlag.
- Kvale, S. (1979): Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur.
- Lägesrapport till länsstyrelsen beteckningsnr. 2161-98-7595.
- PM 1998 RV (Dnr 1500/98) Borgarrådsberedningens förslag för att få bort hemlösheten.
- Sahlin, I (1992): Begreppet "hemlös". En kritisk granskning av använda definitioner. Karlskrona: Boverket.
- Socialborgarrådet, K. Axén Olin. www.Stockholm.se/budget. Socialroteln 98-12-05.
- Socialdepartementets kommittédirektiv. Nya former för hemlösa (Dir. 1998:108).
- Socialstyrelsens meddelandeblad nr. 25/97 dec. 1997. Inkl. regeringsprop. 1996/97:124 och socialutskottets betänkande (1996/97: SoU 18) www.sos.se/sos/publ/med.blad/mb9725.htm (febr.98).
- Socialstyrelsen, (1994): De bostadslösa situation i Sverige. Socialstyrelsen-Socialstyrelsen följer upp och utvärderar. (Socialstyrelsen 1994:15). Stockholm: Socialstyrelsen & Boverket.

- Socialtjänsten, tjänsteutlåtande u.ä. nr 218/1996, fullmäktigebeslut 22.sept.1997 § 26, ut.145.
- SSR tidningen (nr 1/1999) artikel, "Regeringen vill bekämpa hemlösheten.
- Swärd, H. (1997): Hemlösheten som socialt problem. Socionomen (1) Forskningssupplement (7) 1-15 1997.
- Tjänsteutlåtande nr 17 SotN 1999-01-21. Avveckling av HVB Vuxnas behandlingsprogram för kvinnor vid Västbo.
- Versamhetsberättelse, Västbo behandlingshem 1998 (1999-04-09).
- Wiktorin, M. (1980), Bostad åt alla? Om svaga grupper på bostadsmarknaden. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Ågren G., Berglund E. och Franér P (1994): Hemlös i Stockholm. FoU-rapport 1994:18, Forsknings- och utvecklingsenheten, Socialtjänsten i Stockholm.
- Ågren .,m fl. Hemlösa i Stockholm. (1996) FoU-rapport 1997:9, Forsknings- och utvecklingsenheten, Resursförvaltningen för skola och socialtjänst, Stockholm.

Övriga källor

- Andersson, V. Konferens om hemlöshet. Lustigkulla. 1999-02-04
- Axén Olin, K. Konferens om hemlöshet. Lustigkulla. 1999-02-04

